RT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 8

Uredništvo: Francuska 7, tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 28-490

BEOGRAD, UTORAK 21 FEBRUAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
3 DINARA

NAROD KANDIDUJE

Roksanda NJEGUŠ

Svaka reč u Izbornom proglasu Narodnog fronta došla je i računa sa stvaralačkom snagom Narodne revolucije i zato su je naši ljudi odmah razumjeli, zato je ona odmah našla i spojnicu u srcima trudbenika. I kao što to kod nas uvijek biva kad zove Partija, Front, Tito — i kad svaka riječ koja dolazi otuda svjedoči o našoj pravdi što uspravlja i osvetljava — odaziv se istog časa javio sa svih strana otadžbine.

Ljudi govore na frontovskim konferencijama, govore istoriju svojih borbi i svojih pobjeda, govore o onima, najdražima, koji su tom borbom rukovodili u oslobodilačkim danima i sada rukovode u miru boreći se za mir, i uz svako veliko djelo stvaraju nove velikane. Ljudi govore o Partiji, koja ih je učila da vjeruju u slobodu i da je osvajaju, da se bore za nju stalno, neprekidno, u stalnoj borbi protiv zlih ostataka prošlosti, i oni su danas puni svijesti o njoj, oni joj u ovoj zemlji stvaraju široke prostore u svim krajevima, u svim srcima i umovima, da se razbukti socijalistička, ljudska, velika. Kroz narodnu vlast koju je stvorilo jedinstvo masa — djelo upornog rada Partije Fronta — kroz džinovski stvaralački rad, kroz bitke izgradnje, kroz tešku svakodnevnu borbu protiv zaostalosti — da uzraste zemlja naša slobodna, socijalistička.

Govore frontovci na svojim predizbornim konferencijama, o kandidatima, potvrđuju, diskutuju. Ima imena kojima kliču, kao što kliču samom životu, slobodi u socijalizmu bez koje se ne može živjeti, a čija su garancija, svim svojim životom i djelom — drug Tito, naši partiski i državni rukovodioci.

Pored njih frontovci ističu nove kandidate za Savezno vijeće i Vijeće naroda — već u celoj zemlji poznate junake rada. I oni će doći u najviša pretstavnička tijela naroda kao neimari, neposredni stvaraoci, graditelji iz rudnika, livnica, valjaonica, čeličana, brodogradilišta, udarnici, racionalizatori i novatori, iz naučnih instituta, sa zadružnih polja, organizatori, književnici i kulturni radnici, omladina, žene. I staće uz one koji rukovode borbom za socijalističko društvo, slobodnih ljudi i slobodnih naroda, donijeće u Skupštinu svoja velika iskustva, iznositi i riješavati sa drugovima i probleme svoga kraja i opštedržavna velika pitanja.

Alija Sirotanović kandidat je Sreza Visoko. On je učio svoje drugove rudare: »Mina ti je kao čovjek — postaviš li je na pravo mjesto, koristi«. Inicijator borbe za visoku produktivnost rada zna da je radni čovjek mjerilo svih odnosa i svih stremljenja Narodne revolucije koja je oslobodila čovjeka i on će znati za interese trudbenika da radi ne samo u uglienim hodnicima Breze nego i u najvišem narodnom pretstavničkom tijelu.

Alijin drug u borbi za ugalj, Ethem Skorić prihvatio je na Plenumu Sreskog odbor Narodnog fronta Visoko kandidaturu Alije Sirotanovića ovako: »Šezdeset od sto uglja preko norme — to je obaveza mojih brigadista u čast izbora« — i tu obavezu Ethemova brigada već premašuje i do 233 od sto, a sam Ethem poručuje drugu Titu da će svoj zadatak iz Petoljetke završiti u idućem mjesecu. Jer Ethem slavi još jednu kandidaturu: još jedan njegov drug, iz njegova sela Dubovog Brda i iz njegova rudnika, drug koji ga podučio, i predao mu brigadu da je vodi da njome tuče rekord i učitelja, Risto Mijatović, na listi je za Vijeće naroda.

Ali ubrzo je i Ethem primio poruku: zeniška omladinska brigada Mehe Halilovića poziva na takmičenje njegovu brigadu. I ne samo to. Zenički rudari pozvali su na takmičenje po jednu brigadu iz svih rudnika u zemlji. Brigada Vidovića — brigadu Nikole Škobića, brigada Babanovića — Alijinu, Ibrahim Trako sa svojom brigadom — zove brigadu Hase Katanića, Batić — raškog rudara Bičića, Čuban — Babajića, Hrustić — Timotijevića, a omladinci »Dane Matanović« — prvaka Trbovlja Antona Zagorišeka, kandidata za Savezno vijeće, rudara koji radi već za drugu Petoljetku.

Zagorišek je bio među prvima koji su prihvatili Alijin metod, i u septembru je došao na čelo rudara sa svoje 862 tone. U rudniku radi od svoje četrnaeste godine, borio se u svim štrajkovima za bolje uslove rada, u onim starim kapitalističkim vremenima. Bio je borac »Cankareve brigade« u oslobodilačkom ratu, a poslije — opet u Trbovlju, sada njihovom radničkom, i to uvijek na najtežem mjestu, gdje je pritisak u jami najveći, gdje vatra pokuša katkada da pomuti radost premašaja zadataka.

Pozdravljaju frontovci na svojim konferencijama izbore, naučili su da pozdravljaju: rukovodstv i otadžbinu na svoj novi način. Radnici fabrike cementa »10 kolovoz« poslali su sa svoje konferencije pismo radnicima svih fabrika cementa u zemlji: »...Međutim, mi ne želimo da samo gumenim kuglicama odamo priznanje našem državnom rukovodstvu, već hoćemo da u čast izbora još jače upregnemo svoje snage u cilju izvršavanja planskih zadataka... Pozivamo vas da se s nama takmičite!«

Osječki livac Ante Mirkonjić, koji je jesenas izvršio svoj petogodišnji plan u da joj nema spasa, kad je mnogo zadrugara, zavedeno, istupilo iz zadruge, nije htjelo da izlazi na rad. Ali je Lakić komunista, i partiska organizacija u zadruzi imala je, istina, samo sedam članova, ali su oni bili nosioci života, istine, njihovi su argumenti bili jači od neprijateljskih i narod je to morao da uvidi. I oni su se borili i pobjedili: danas je »Crveni proleter« jedna od najboljih radnih zadruga u Srbiji, u njoj živi i slijepi invalid iz oslobodilačkog rata Jovan Nikolić, koji je nedavno objavio svoj roman o selu u staroj Jugoslaviji a sada piše drugi u kome će prikazati kako je postao, kako se borio i kako je očeličio i uzrastao »Crveni proleter«.

ta u selu Tihom stvorio seljačku radnu zadrugu lijepog imena »Peristersko jezero«, u kojoj danas trudodan iznosi 220 dinara, u kojoj se stalno premašuje planiran' prinos plodova, u kojoj ovce pod brigom daju sve više vune, vinogradi sve više grožđa, polja sve više krompira — u kojoj nema više nepismenih, u kojoj svaka domaćinstvo prima i čita dnevnu štampu i gdje već ima i biblioteka, i diletantska družina, i hor od 60 članova. Ime Vasila Pavlovskog, dvadesetosmogodišnjeg pretsjednika zadruge, stoji na listi kandidata Makedonije za Vijeće naroda. I selo Tiho kod Bitolja pozdravilo je kandidata: u »Peristerskom jezeru« ogledaće se još bistrije i čistije život slobodnih makedonskih ljudi.

Na savjetovanju seljaka-zadrugara prošle godine u Beogradu govorio je pretsjednik seljačke radne zadruge »Napriied« u Čakovcu. To je bio mršav, energičan šezdesetogodišnjak, u čijem je životu bilo mnogo muka i borbi sa starim režimima, mnogo snage u toku Oslobodilačkog rata i kasnije, kad je trebalo graditi. Vid Radiković pričao je kako je dobro organizovao rad i postigao dobre rezultate i bez traktora — samo je na kraju o traktorima govorio sa mekoćom i zanosom pjesnika. Grad i Srez Čakovec kandidovali su Vida za svog poslanika a frontovska organizacija njegovog sreza, kojoj on stoji na čelu, bila je inicijator predizbornog takmičenja u Hrvatskoj — da bi što pre naše fabrike lale svima zadrugama traktore.

Diskutuju seljaci-frontovci Pančevačkog sreza, 57 seljačkih radnih zadruga, koje obuhvataju 6.000 domaćinstava, više od 88.000 jutara zemlje. biraju za svog kandidata pretsjednika zadruge »Crveni proleter«, zadruge koja se najteže i najhrabrije borila, i za koju je na savjetovanju njen pretsjednik Nikola Lakić rekao: »Mislim, u mojoj zadruzi ima svih nacionalnosti koje žive u Jugoslaviji...« Klasni neprijatelj je uporno radio da razbije zadrugu i bilo je trenutaka kada su malodušni mislili da joj nema spasa, kad je mnogo zadrugara, zavedeno, istupilo iz zadruge, nije htjelo da izlazi na rad. Ali je Lakić komunista, i partiska organizacija u zadruzi imala je, istina, samo sedam članova, ali su oni bili nosioci života, istine, njihovi su argumenti bili jači od neprijateljskih i narod je to morao da uvidi. I oni su se borili i pobjedili: danas je »Crveni proleter« jedna od najboljih radnih zadruga u Srbiji, u njoj živi i slijepi invalid iz oslobodilačkog rata Jovan Nikolić, koji je nedavno objavio svoj roman o selu u staroj Jugoslaviji a sada piše drugi u kome će prikazati kako je postao, kako se borio i kako je očeličio i uzrastao »Crveni proleter«.

Takmiče se frontovci, takmiče se kulturno-prosvjetna društva. Ona su spremila predizborne programe i pozivaju u borbu za kvalitet. Slikari i pisci su s njima. Narodni univerziteti se takmiče, klubovi kulture. Odazivaju se društva naših nacionalnih manjina, Italijani, Mađari, Česi, Turci, Šiptari i drugi.

Veliki broj naučnika, kulturnih radnika i književnika kandidovano je za oba vijeća. Da pomognu narodu u velikoj težnji ka kulturnom usponu, da pomognu naukom stvarati čovjeku što ljepši i što bolji život, da obogate kulturom herojsku dušu naših naroda, da snagom umjetničkog djela pokažu i obasjaju veliku epohu u kojoj žive, džinovsku borbu naroda i zemlje za radost čovjeka, za svestran, pun život, za socijalizam.

Proslava 377-godišnjice seljačkog ustanka u Hrvatskoj

U Gornjoj Stubici, rodnom mestu Matije Gubca, vođe seljačkog ustanka u Hrvatskoj, održana je svečana proslava u čast 377-godišnjice tog istorijskog događaja.

Proslavi su, pored nekoliko hiljada seljaka i radnika iz Zagorja, prisustvovali potpretsednik Vlade NR Hrvatske Franjo Gaži sa ministrima, potpretsednik Prezidijuma Sabora NR Hrvatske Tuna Babić, pretsednik Sabora dr Zlatan Sremec sa potpretsednikom Antom Vrkljanom, i drugi.

O velikom delu Matije Gubca i svetlim tradicijama narodne borbe za slobodu govorio je član Politbiroa CK KP Hrvatske i pretsednik Narodnog odbora za Oblast Zagreb drug Marko Belinić. Posle njega govorio je pretsednik Sreskog narodnog odbora i poslanički kandidat za Savezno veće drug Tomo Obad.

Na kraju su radničko kulturno-umetničko društvo »Sloboda« iz Zagreba, mešoviti hor pododbora »Prosvjete« iz Daruvara, pevačke i folklorne grupe ogranaka »Seljačke sloge« iz Remeta, Nedelišća i Gornje Stubice izveli umetnički program, a zatim je održano veliko narodno veselje.

GOSTOVANJE ZAGREBAČKE OPERE U LJUBLJANI

Od 2 do 5 ovog meseca gostovao je u Ljubljani celokupni ansambl Opere Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba. Umetnički kolektiv zagrebačke Opere izveo je Verdijevu »Aidu« i balet »Romeo i Julija« od Prokofjeva.

Posle uspešnog gostovanja Drame Makedonskog narodnog pozorišta iz Skoplja, zagrebačke Drame i Jugoslovenskog dramskog pozorišta iz Beograda u Ljubljani i posle velikog uspeha ljubljanske Drame na gostovanjima u Zagrebu i Beogradu, ova prva poseta Hrvatske opere Ljubljani znači daljnji značajan korak na međusobnom upoznavanju kulturnih vrednosti i iskustava kao i daljnji korak na jačanju bratskih odnosa naših naroda.

Slava Prežihovu Vorancu

Prežihov Voranc

Umro je istaknuti slovenački pisac Prežihov Voranc — Lovro Kuhar. Slovenačka i jugoslovenska književnost gube jednog značajnog pretstavnika koji je svojim radom, umetničkim kvalitetom i idejnošću svojih dela izbio u prve redove pisaca Jugoslavije.

Slikajući velikom realističkom snagom živote i sudbine slovenačkih ljudi, naročito svojih zemljaka koruških Slovenaca, njihovu nesalomljivu borbu za nacionalni opstanak i, istovremeno, borbu protiv socijalnog tlačenja, Prežihov Voranc je ostavio iza sebe delo koje po svojoj idejnoj čistoti i umetničkoj vrednosti pretstavlja visok domet u poetskom odražavanju života naših naroda: tri velika romana, »Požganica« (1939), »Doberdob« (1940) i »Jamnica« (1945), zbirku novela »Samorastniki« (1939), zbirke putopisa i crtica i jednu knjigu priča za omladinu »Đurđevak« (1949).

Jedna od bitnih crta fizionomije Prežihova Voranca čoveka i umetnika bila je borba za istinu. Ta borba dovela ga je na planu političkom u redove radničkog pokreta, a na planu umetničkom do realističkog književnog metoda. To mu je i omogućilo da stvori svoja značajna dela koja su odavno prošla granice njegove slovenačke zemlje i postala svojina svih jugoslovenskih naroda.

I zato je pišući predgovor poslednjoj njegovoj knjizi, Oton Župančič mogao dati tako visoku ocenu književnim kvalitetima Prežihova Voranca, rekavši:

»Takovu lepotu dostigao je kod nas samo Prešern«.

Progonjen i zatvaran u staroj Jugoslaviji, Prežihov Voranc stekao je priznanje za svoj rad tek onda kad su narodi Jugoslavije kroz Oslobodilački rat i Narodnu revoluciju osvojili vlast i uzeli svoju sudbinu u svoje ruke. Godine 1947 Prežihov Voranc je nagrađen za roman »Jamnica«, a ove godine dodeljena mu je prva nagrada Vlade FNRJ za delo »Đurđevak«. Za istu knjigu dobio je i »Prešernovu nagradu«.

Iznos ove poslednje nagrade priložio je za elektrifikaciju sela svog sreza.

Književnici Jugoslavije odaju počast uspomeni Prežihova Voranca.

Uprava Saveza književnika Jugoslavije

BITKA ZA OTKUP

Bogdan ČIPLIĆ

U nekadanjem letnikovcu seoskog beležnika, koji je bogata bačka opština podigla za svoga svemoćnog činovnika, danas je sedište Mesnog narodnog odbora. Bivša opštinska zgrada je srušena, jer je bila stara i trošna, a na njenom mestu se gradi jednospratni veliki zadružni dom.

U sekretarevoj sobi zasedava štab za otkup kukuruza. Tu je poverenik za otkup i nekoliko članova Mesnog narodnog odbora. Sekretar odbora je hitno bio pozvat u selo, i obećao je da će se odmah vratiti. Umesto njega otkupom rukovodi poverenik.

Poverenik je omanji momak, skromno, skoro loše odeven. Na njima je ona svakidanja nošnja iz bačkih sela, u kojoj se delovi građanske odeće mešaju sa seljačkim — šešir i opanak, gunj i cipele. Uostalom, svi odbornici, njih sedam-osam, koliko ih ima u sobi, zajedno sa pretsednikom i potpretsednikom, obučeni su na isti način. Poverenik je mlad, ima gustu crnu kosu i brčiće. Tako izgledaju u bačkom selu svi seoski momci. On stoji pred starim pisaćim stolom. Uokolo, svud po sobi, oslonjeni na zidove, ili čučeći, retko sedeći, okupljeni su odbornici, članovi štaba.

Njima nasuprot stoji zaista mlada žena obučena u svakodnevnu seosku nošnju, ali sa teškim vunenim ogrtačem preko ramena, sa šarenim pletenim čarapama i novim papučama na nogama. Na glavi joj je bela, čista, kruto glačana marama od fine materije. Pred njom čak i krupni pretsednik, koji je prekrio gornjim delom tela i prebačenim kaputom ceo pisaći sto, izgleda skromno.

Žena gleda samo u poverenika, kao da u sobi nema nikog drugog. Pa i njega gleda sa potcenjivanjem i sa visine. »Zar ovaj meni da sudi!« — govori njen pogled neskriveno. Ona se pouzdano isprsi pred poverenikom i mirno mu reče pokazujući na cedulju u ruci:

— Mi ovo nećemo izneti. To je suviše. Po kom ste nam to pravu povisili obavezu skoro dvostruko? Lepo smo izneli što ste tražili; šta sad još hoćete!

Poverenik želi da se vlada lepo, da na ženina drska pitanja odgovara mirno, dostojanstveno.

— Kako? poče on tiho. — Vama je to mnogo? Mislite da je novi razrez nepravedan? — Njemu glas drhti, i ruka, u kojoj drži listu koju mu je žena predala, kreće se nervozno.

— Šta imamo tu da govorimo! Nas se to ništa ne tiče! Mi ovo nećemo izneti i — gotovo! — Žena govori još drskije ne sluša uopšte poverenika.

— Vi ćete to iznetl! — grmnu mali poverenik odjedared, zaboravivši da je bio odlučio da čak i ovu uočnu seosku bogatašicu ubedi razlozima i činjenicama. No, on to zaboravlja pred plamenom svoga ponosa, ponosa mladog komuniste koji ovde pretstavlja Partiju i narodnu vlast kojoj se suprotstavlja hladna, šuplja naduvenost i preziranje. — Vi ćete to izneti! I te kako! Varate se ako mislite da se može igrati sa narodnom vlašću! I varate se ako mislite da ćemo se mi sa vama igrati. U ovoj zemlji nema šale sa narodom! Ko se ponaša kao kulak i radi kulački, toga ćemo mi znati da otpremimo tamo gde je i druga kulačija! Ako do određenog roka kukuruz ne bude predat, budite uvereni da ćemo ga znati uzeti i sami. Jer vi kukuruz imate!

— Nemamo mi kukuruza! — otseče žena.

— Na Tucindan, posle prve isporuke, — prekide poverenika potpretsednik mirnim, pribranim glasom, — pošto ste izneli obavezu po prvoj proceni, tvoj otac je upregao konje, i puna kola kukuruza oterao u Srem da tamo sa jednim kulakom u Kamenici menja za vino. Zato ćeš ti nama taj kukuruz, po novoj proceni, lepo isporučiti, jer, je prva procena bila pogrešna.

— A ti se varaš, ćeri, — zagladi dugi brk jedan odbornik, — ako misliš da ti nemaš s nama šta da divaniš. Mi nemamo s vama šta da raspravljamo!

— Ta, vas, vas se to sve tiče, a ne nas! — upade strasno poverenik otkupa.

Poverenik se zacrveneo. Na vratu su mu otskočile žile. On je našao svoj stav. On se sad oseća pouzdano, jer je u ulozi koja mu je prirodna i istinita. On je u pravu.

Kad potpretsednik pomenu ono o sremskom vinu, žena odjednom izgubi samopouzdanje, pocrvene do ruba svoje haljine na vratu, pokuša da navuče maramu na oči, saže glavu i isturi jednu nogu čineći se kao da gleda u vrh svoje papuče. Poverenik predahnu, a ona progovori potpuno promenjenim glasom, kao da to ni bila ona koja je maločas sa onakve visine prezrivo odmeravala ovog »golaća«:

— Zar nam ne možete produžiti bar rok? Otac mi je bolestan, a muž mi je u vojsci. Čim otac ozdravi... Pa, nije vam valjda tako hitno! — dodade ona sa malo potsmeha.

— Otac ti je bio zdrav dok je terao vino iz Srema. Znači, na putu je navukao boleštinu. Ne, rok vam nećemo produžavati! — odluči pretsednik.

— Mi znamo da tebi nije hitno, seko! — odgovori na poslednju drskost devojčinu mladi odbornik u šubarici. — Znamo, dabome, alj je nama hitno, Žuri nam se. Pa, ne damo ni vama da čekate! Nema ništa o produženju roka.

Žena je ćutala pokušavajući da osloni na kome oči, no ne mogući da izdrži stid, opet ih obori.

— Znači, sutra u podne kukuruz će biti u magacinu! — zaključi poverenik. On je govorio odlučno. Oči mu se svetle. Gleda je radosno. Ovaj neprijatelj je izbačen iz stroja.

— Poslao otac ćerku da nam pokaže kako nas prezire, da neće ni u razgovor da stane sa nama! — maše glavom jedan član štaba, koji od druga raspaljuje cigaretu. — Gle ti, šta su oni pronašli!

A poverenik već govori sa nekim drugim:

— Kad vam razrežemo ono što vam pripada, onda dolazite da kukate, — a umete vi pomalo i da pretite. No, kakogod okrenete, obavezu imate da ispunite. I — gotovo!

Više se nećemo dogovarati. Vi mislite da je nama milo što vi dolazite ovamo!... I sad je, brate, već svakom strpljenju došao kraj. Ja ću vas saslušati, pa ćemo onda videti kako će biti dalje. Hej, Joco, hajde, saslušaj gospodina. Uzmi ga na zapisnik.

Čovek koga je poverenik nazvao gospodinom, samo je nekada to mogao biti. Kratki kožni kaput, kakav su nekad nosili marveni trgovci, sa tankom astraganskom ogrlicom, sasvim se olinjao, i ogrlica se poderala. Meka, fina šubara od silskina nema više ni oblika ni boje. I vrat se čoveku istopio. Nekad je ispunjavao celu široku ogrlicu na košulji, a sad se protanjio i žalosno se kreće u svom širokom okviru. Poverenik uopšte nije dao gospodinu da dođe do reči. Čim je ovaj zinuo, poverenik mu je već sve rekao i čak odgovorio na ono što je onaj hteo da kaže. I pre no što se gospodin snašao i ispravio iz presamićenog položaja u kome je stao pred odbornike i poverenika, Joca, službenik, već je iz druge sobe nosio u naručju pisaću mašinu da ga uzme na saslušanje.

— Saslušaj ga tamo kod tebe. Vidiš koliko ljudi čeka napolju.

Tada već i gospodin uhvati vazduha i nekako dođe do reči:

— Ali, ne, ne, nije reč o tome. Ni daj bože! Ne pretim ja i ne odbijam da iznesem obavezu. Nikako! Ne treba da me saslušavate, ja vam kažem! Tá, znam ja dobro kad je potrebno saslušanje. Ovde apsolutno, apsolutno nije potrebno. Ja sam uvek, mislim

(Nastavak na četvrtoj strani)

Milivoj Nikolajević: Zadrugar

Pooratak iz Bosne

(Poslije Sutjeske 1943)

Opet, umoran i ranjen, stigoh u rodni kraj,
u krše puste i sive.
ne sreta me zvono krda, niti Šapova laj,
ni ruke tople i žive.

Kroz okna kuće na ognjištu ne igre plam,
ne čuje se graje ni glasa.
Pustoš je nikla. Prikradam se klancima sam
na baštine gdje nema klasa.

Davno, tu po kamenoj velikoj ploči
dubio sam prve stihove prozе
i radosno u njih upirao djetinjske oči
ko u mile poznate goste.

Danas milujem sa bolom travu ko grivu,
po zaraslim stazama kračem,
i gledam zatravljenu kuću, obor i njivu —
na kam vrelinu suza stačem.

Išao sam, pregazio planine mnoge,
u borbi, sa puškom u ruci,
i doniješe me sada teške umorne noge
gdje tužni čuju se zvuci.

Tu, gdje otac je krčio kamen, iz zemlje čupao žile,
zatrpani temelji međa:
Strane, što ih preglodali čavli — pogane stope i sile,
sad su ko strta, crna leđa.

Zamukao kršem nekada zvonki pjev,
ne odliježe visoko brdo.
I vitla mi danas po grudima nemir i gnjev
vatrom kroz to stijenje tvrdo.

Mirko BANJEVIĆ

REVOLUCIONARNI BORAC I MISLILAC DJORDANO BRUNO

— Povodom tristopedesetogodišnjice njegove herojske smrti —

Dr Dušan NEDELJKOVIĆ

II

Tokom XV i XVI veka točak razvoja novih sredstava proizvodnje i, sa njima u tesnoj vezi, novog, kapitalističkog načina proizvodnje krenuo je velikom brzinom napred. Mlinarstvo, tkalaštvo, časovničarstvo, optičarstvo, naročito metalurgija i uopšte tehnika krenula je krupnim koracima.

Sa tim se morala u rukama Kopernika, Galileja, Vieta, Nepera i tolikih drugih prirodna nauka naglo razviti i pružiti mladoj buržoaziji ne samo Kolumbov kompas, durbin i smelost kojima će biti otkrivena kugla zemljina u njenoj celini, to ogromno tržište i izvor bezmerne pljačke kojima će evropska buržoazija izvršiti svoju besomučnu, krvavu, zaista varvarsku prvobitnu akumulaciju kapitala, već i nov pogled na svet, revolucionarnu filozofiju prirode, nov pogled revolucionarnih masa čovečanstva na zemljinu planetu i njeno mesto u vaseljeni. Srednjevekovna nepomična bibliska pogača, koja je bila delo ruku božijih i centar sveta, nepobitno se otkrila kao sferoidna planeta, spljoštena na polovima čijim okretanjem oko sebe same nastajali su dani i noći, a oko Sunca godišnja doba. Zemlja je neosporno postala jedno od bezbrojnih nebeskih tela, koje se kretalo po određenim prirodnim zakonima, kao i sva druga tela na samoj zemlji. U naporu stvaranja mašina (tih novih, razvoju proizvodnje i mladoj buržoaziji neophodnih sredstava proizvodnje) rodila se u pretsobljima prvih manufaktura, kao što je Engels primetio, mehanika, — ta prirodna nauka koja će svojim zakonima biti jedan od potstreka i osnova za stvaranje mehanicističkog materijalističkog pogleda na svet, mehanicističke materijalističke filozofije, toga grubog ubojitog oružja kojim će sopstvenica manufaktura, mlada buržoazija postaviti svoj filozofski front prema frontu reakcionarne, feudalne, crkvene skolastike.

Jer, već u mnogome trošni feudalizam držao se uglavnom samom svojom kičmom, crkvenim feudalizmom i crkvenom »duhovnom diktaturom«, pa se radilo o tome da je novi polet privrednog, naučnog i uopšte kulturnog razvoja imao pred sobom neodložan i sudbonosan zadatak da pre svega crkvenu kičmu feudalizma i njenu »duhovnu diktaturu« slomi, a to je mogao jedino novim revolucionarnim, antiskolastičkim, antidogmatičkim filozofskim pogledom na svet, te je nikla nasuprot skolastici »sluškinji teologije« moćna revolucionarna filozofija prirode Renesansa i, kako je Engels na prvim stranicama svoje **Dijalektike prirode** rekao: »Duhovna diktatura crkve je bila slomljena«.

U borbi protivu crkvene »duhovne diktature« i dogmatizma izrastaće renesansna revolucionarna filozofija prirode (naturfilozofija) od Davinčija i Paracelza do Telezija i Franje Petrića raznim putevima idući i raznim taktikama se služeći, ali sa Đordanom Brunom i Lučilijem Vaninijem postaće otvoren, smeo, vihorovit, herojski juriš, koji vodi na lomaču, ali pobeđuje. Renesansna revolucionarna filozofija prirode uopšte, a Brunova naročito, moćan je odraz brojnih seljačkih buna i prvih buržoaskih revolucija koje su tokom XVI veka već duboko potresle Evropu, sa Reformacijom već nalomile na nekoliko mesta crkvenu kičmu feudalizma i holandskom buržoaskom revolucijom stvorile prvu buržoasku republiku. Bruno i Vanini su oni, po rečima Engelsovim, »džinovi učenosti, duha i karaktera« čija revolucionarna filozofija je bila odjek i oružje prve revolucionarne lomljave koja je tokom XVI-og veka stvorila prve pukotine u frontu svetskog feudalizma. Život i filozofija ova dva izvanredna duha i neustrašiva borca bili su svest i oružje i drugovi u borbi tolikih Toma Mincera i Matija Gubaca koji su goreli na inkvizitorskim lomačama širom Evrope XVI veka.

Ustanovivši 1542 rimsku inkviziciju po ugledu na špansku, papa Pavle III se beše sa svojom krvavom »duhovnom diktaturom« nadneo nad sirotinjskom kolevkom Đordana Bruna pre nego što se ovaj beše i rodio. A rodio se 1548 kao dete nekog vojnika u gradiću Noli pokraj Neapolja. Kao dečak ušao je u dominikanski manastir, gde je postao i monah; ali čedo sirotinje, a izvanredno živ i darovit duh, stekavši široku kulturu retkog poznavaoca antičke misli, renesansne filozofije prirode i savremene prirodne nauke, on već kao monah piše vrlo slobodne sonete i nebogobojažljive satire, kao što je **Nojev kovčeg** kojima se obara na dogmatičko mračnjaštvo i svako sujeverje. I kao da je u manastir ušao da bi poznao i razotkrio svu glupost praznog skolastičkog dogmatizma i svu parazitsku lenjost popovskih »besposličara« i »šarlatana«, kako ih je on zvao, Bruno već u samom manastiru oštrim svojim satiričnim stihovima počinje po njima da šiba. Zato već u svojoj 27-oj godini biva od Inkvizicije optužen da je jeretik, te se sklanja iz manastira.

Ali se ne sklanja da bi se sklonio, već, zbacivši mantiju, polazi u svet u kojem se od Holandije i Španije do Italije kroz XVI vek neprekidno jedne za drugim puše desetinama hiljada lomača, — polazi da otvoreno razvija i razbuktava revolucionarni duh Evrope. Ali, korenit u svojoj revolucionarnosti, on već u samoj protestantskoj Ženevi pada u zatvor. Holbah je duhovito primetio da bi Brunu svi popovi sveta možda i oprostili njegovu antiskolastičku uništavajuću kritiku, ali mu nikako nisu mogli oprostiti to što je on tvrdio da se »niskost popovskih besposličara« može iz sveta ukloniti samo oduzimanjem crkvenih i manastirskih imanja i predavanjem imanja narodu. Razumljivo je onda zašto je Bruna hapsila i kalvinistička Ženeva.

Izvukavši se iz Švajcarske, Bruno prelazi u Francusku, prvo u Tuluzu, a zatim u Pariz, gde 1579 godine, zahvaljujući svojoj izvanrednoj učenosti i pravoj neustrašivosti postaje čak i nastavnik na Sorboni, u tome osinjaku »crkvene duhovne diktature« i feudalnog mističkog dogmatizma. Tu on piše i objavljuje svoju komediju **Il candelajo (Svećar)** kojom nemilosrdno šiba po svim sujeverjima od bigotne mistike do alhemije i astrologije.

Razumljivo je da se nije mogao dugo u Parizu održati, te je 1583 prešao u Englesku gde je i napisao glavna svoja dela iz filozofije prirode — **O uzroku, principu i jednom«** i **»O beskrajnom, vasioni i svetovima«** i iz etike **»Izgonjenje triumfujuće zveri«** i **»O herojskim oduševljenjima«**. Međutim, feudalna reakcija Engleske mu je ubrzo uskratila njegova predavanja na Oksfordskom univerzitetu, a zatim ga je, i pored protekcije slobodoumnog francuskog ambasadora na engleskom dvoru, Mišela od Kastelnove, prognala iz Engleske.

Prognan otuda, Bruno u Parizu organizuje 1586 veliku javnu raspravu sa skolastičkim dogmatičarima, — raspravu na osnovu kratkih teza koje je u tu svrhu objavio u okviru jedne folio stranice i koje će ostati sažet i najpotpuniji izraz njegovog shvatanja sveta, a koje se dele u tri odeljka od kojih nijedan nije posvećen nikakvom bogu, već nose naslove »O prirodi«, »O vaseljeni« i »O svetu«.

Ovo je potučene skolastike moglo, razume se, samo još većma ražestiti, te se Bruno mora skloniti u Nemačku, Marburg, Viteberg, a zatim u Prag, Helmštat, Frankfurt itd.

No i sama feudalna reakcija nije vatrenog borca ostavljala na miru, tako da se 1592 Bruno prevario i na poziv gaspara Močeniga, koji mu je obećavao svu bezbednost, vratio se u Italiju. Ali već 23 maja iste godine Inkvizicija se Bruna dočepala i godinama ga najgroznije mučila. Ali za osam godina jezovita zatvora i najtežih muka Bruno se herojski držao i ni jednog jedinog svog uverenja se nije odrekao. Naprotiv, kad mu je na lomači 17 februara 1600 godine presuda izricana, Bruno je svojim crkvenim i feudalnim sudijama doviknuo: »Vi presudu izričete sa većim strahom, nego što je ja slušam!« A da ga se mračna i krvava reakcija Vatikana ne samo onda bojala te i sam pepeo Brunove lomače na sve četiri strane sveta razvejala da ga revolucionarni borci za istinu i slobodu ne bi u amajlijama kao borbeno znamenje nosili, već da ga se i današnjeg dana boji, imamo jasan dokaz u tome što vatikanska arhiva budno od sve javnosti čuva nekad uzapćene Brunove rukopise i među njima delo **Delle sette arti liberali** (O sedam zanata) koje je Bruno toliko želeo da objavi, dok je poslednjih godina u Nemačkoj bio. Uskraćujući javnosti i krijući od nje i danas Brunove rukopise, to nasleđe čitavog slobodarskog, naprednog čovečanstva, Vatikan priznaje da se reakcionarni zločinac boji svoje žrtve i danas kao i 1600 kad je svoju herojsku žrtvu spaljivao na Cvetnome trgu u Rimu.

Međutim Đordano Bruno, revolucionarni borac i mislilac koji je shvatio čitav ljudski život kao »rat« za iskorenjivanje »besposličara«, »dogmatika« i »šarlatana« koji žive na tuđ račun, — taj Đordano Bruno koji je shvatio da sam ljudski život »mora potući niskost besposličara« i da trud, istina i sloboda moraju pobediti, živi i večit je u svemu što je napredno u čovečanstvu. Sve napredno se i danas divi i ponosi Brunom koji je u dimu hiljada evropskih lomača našao znanja, svesti i hrabrosti da istinom zaoštrenim, moćnim, ubistvenim sarkazmima ošine po naduvenim a praznim i lažnim šablonima i dogmama »duhovne diktature« crkvene feudalne reakcije. Pljuštali su njegovi nemilosrdni sarkazmi po popovskim »trutovima« i »šarlatanima«, i po njihovim dogmama o božanskom proviđenju, o pričešću, itd. o samom Hristu kao »bogočoveku«, pišući da se ovaj hrišćanski mit ne razlikuje od mita o Kentavru koji je za antičke ljude bio pola čovek a pola konj, kao što je za hrišćane Hrist pola bog pola čovek.

Đordano Bruno se u svima prethodnim »argumentima« svojih filozofskih dela javlja kao borac za »slobodu ljudskog duha« i kao oslobodilac »ljudskoga saznanja«, — oslobodilac od zastarelih, smešnih dogmi i šablona. Za Bruna je sistematska sumnja moćno oružje kojim se svaki može osloboditi svih sujeverja, predrasuda, dogmatičkih skolastika i lažnih autoriteta, i u stvarima saznanja pribaviti autoriteta jedinom pravom izvoru istine: »umu i slobodnom istraživanju«. A samo saznanje je za njega proces »slobodnog istraživanja« koji se 1) začinje **čulnim osetima** koji nam pružaju iz materijalnog sveta ono što je ograničeno i relativno u njemu, 2) produžuje **razumom** koji rasuđuje i dokazuje, 3) nastavlja **umom** koji otkriva ono što je opšte (beskrajnost, supstanciju, suštinu itd.) što se čulnim osetima ne bi nikad moglo videti ni saznati iako objektivno nepobitno postoji kao i ono što sama čula neposredno shvataju, i 4) najzad **duhom** obuhvatajući i pojedinačno i opšte, i pojave i suštine, shvata prirodu i istinu na neposredan i živ način kao beskrajan proces. Tako Bruno revolucionarno i kritički izlaže u svome genijalnom delu **»O beskrajnosti, vaseljeni i svetovima«** svoje materijalističko učenje o saznanju i istini koji su za njega isto tako beskrajan proces kao što je beskrajan proces i sam život svetova u prirodi.

Takvo je Brunovo bitno antidogmatičko, antiskolastičko, antišablonsko, razvojno, revolucionarno, materijalističko, kritičko učenje o saznanju, koje svojom moćnom konkretnošću lomi ne samo »duhovnu diktaturu« i »dogmatizam« katoličkog crkvenog feudalizma, već i svih budućih papa koje se mogu javiti u crkvama, sektama i tiranijama raznih vrsta. Kao takvo Brunovo filozofsko shvatanje procesa saznanja i istine ulazi u riznicu svekolikog naprednog čovečanstva.

Brunova filozofija je i kao pogled na svet svojim oštrim materijalizmom nepovratno uništavala ne samo hrišćanske crkvene dogme i time ideološki teško pogađala samu kičmu feudalizma već i svaki prošli i budući dogmatizam uopšte. Kao takva je ona, kao što ćemo videti, odražavala stremljenja i težnje čitavog trećeg staleža i širokih narodnih masa revolucionarno nastrojenih. Ali Brunov materijalizam je imao i svoje naličje, svoju drugu stranu, kojom je i tipično buržoasko učenje, monadološki metafizički sistem koji beskrajni svet vidi kao skup bezbroja beskrajno malih, neprotežnih atoma ti. monada, koje su sama beskrajna vaseljena ali u beskrajno malom, i sve međusobno jednake i slobodne, i svaka i materija i duh, i svet i božanstvo za sebe, — verna slika buržoaskog individualizma. U tome smislu je Bruno u svojim pariskim tezama, govoreći o »materijalnim principima« identifikovao »zemlja, ili atomi.. ili ocean, duh ili vazduh, ili nebo, ili nebeski svod«, pa su monade iz kojih se svet sastoji i materijalne i duhovne. Te će Bruno obogotvoriti prirodu i u njoj obogotvoriti čoveka i odraziti čak i tipični buržoaski fetišizam robe, obogotvoriti čak i stvari pišući u svome delu »Izgonjenje triumfujuće zveri«: »Priroda je bog u stvarima«, pa se ovo može shvatiti u prenesenom smislu, spinozistički pre Spinoze, da je supstancija, materija, priroda ta koja kao bog postoji i deluje u svim stvarima, kao što to Bruno i pokazuje mnogim svojim stranicama, — ali se ovo može shvatiti i metafizički, kako to u svojoj monadologiji Bruno i shvata, da samo duhovno božanstvo deluje u svemu, od prirodne celine do samih beskrajno malih čestica sveta u kojima se takođe celo ogleda i sve međusobno izjednačuje. Jasno je da se ovom drugom metafizičkom svojom stranom, Brunova filozofija prirode tipično buržoaski, metafizički ograničava u svome materijalizmu i nedosledno postavlja još i kao idealistička mistika u kojoj su monade jednake, slobodne i bratske istovetne sestre, baš puno metafizičko ovaploćenje buržoaskih individualističkih revolucionarnih principa: sloboda, jednakost i bratstvo.

Ma da su i sama ova metafizička ograničenja relativno napredna i objektivno revolucionarna prema feudalnoj dogmatičkoj skolastičkoj mistici sa bogom, sinom svetim duhom, anđelima, svecima, papama, patrijarsima, popovima, otkrovenjima i svetim tajnama, Brunova naturfilozofija je bitno delotvorna svojim materijalizmom. Materijalističkom svojom stranom otkriva ona prirodu za jedini mogući i postojeći predmet saznanja i za jedini izvor, tok i utoku svih stvari i svih bića. Bruno se smelo uhvatio u koštac sa onim mestom Aristotelova učenja, na kojem se veliki antički materijalist pokolebao i skrenuo u idealizam i za koje se sva srednjevekovna skolastika grčevito držala, — uhvatio se u koštac i poneo sa Aristotelovim razlikovanjem materije kao čiste mogućnosti i forme koja kao čisti akt dolazi materiji spolja i u poslednjoj instanci od forme svih formi, od prvog pokretača, od boga. »Smatram, piše Bruno u dijalogu **O uzroku, principu i jednom** (Izd. Džentile, knj. I, str. 233) da eficijentni uzrok stvari koga ti nazivaš opštim imenom **priroda,** deluje kao unutrašnji princip, a ne spoljašnji kako se to dešava pri izradi zanatskih predmeta.... Definišući **materiju,** treba reći da je **ona stvar iz koje proizilaze sve prirodne vrste....«** I pokazujući svu neosnovanost Aristotelovog formalističkog, idealističkog svođenja materije na čistu mogućnost i sve aktuelne stvarnosti na formu koja materiji dolazi spolja, na pitanje gde su bile, gde su i gde će biti sve raznolične stvari i sva raznolika bića od zvezda nekretnica do samih ljudskih duhova, Bruno odgovara (str. 236): **»U nedrima su materije. Ona je izvor aktualnosti«.** (Sono nel seno della materia. Ella è fonte de la attualità.)

Tako sve je materija i sve nastaje iz materije, iz semena stablo, iz stabla klas, iz klasa brašno, iz brašna krv, iz krvi zametak, iz zametka čovek, iz čoveka leš, iz leša zemlja, iz zemlje kamen itd., sve pojedinačne stvari nastaju, menjaju se i nastaju sa svojim posebnim oblicima potičući sa izvora materije uzete u celini.

A materija poklapajući se sa vaseljenom i svima pojedinačnim stvarima, za Bruna je beskrajna kao što je to uvek bila za ljudsku misao na početku revolucionarnih faza, za Heraklita i Empedokla, za Hermesa Trismegistu, a pored Bruna i za Montenja, Paskala i tolike druge mislioce doba buržoaskih revolucija. Montenj se u svojim **Ogledima** (1580), govoreći o prirodi, priseća: »Trismegist zove božanstvenošću krug čiji centar je svuda, a periferija nigde.« Bruno će u svome dijalogu **O uzroku, principu i jednom** (1584) reći: »Individualno (nedeljivo) se ne razlikuje od deljivog, najprostije od beskrajnog, centar od periferije... Ako se tačka ne razlikuje od tela, centar od periferije, krajno od beskrajnog, najveće od najmanjeg, možemo sa sigurnošću tvrditi da je vaseljena sva centar, ili da je centar vaseljene svuda, i da periferije nema nigde, ukoliko bi se razlikovala od centra; ili da je periferija svuda, a centra nema ukoliko bi se od nje razlikovao« (str. 241—242). Odavde će Bruno skrenuti u metafiziku i svoju monadologiju pa će identifikovati beskrajno veliko i beskrajno malo, prirodu u celini i njene sastavne, nedeljive delove, neprotežne centre, monade; ali će odavde i materijalistički, shvatiti dijalektički odnos između prirode i vaseljene uzete uopšte u celini svojoj kao materije u dejstvu i oblikovanju, od pojedinačnih stvari i bića kao oblikovane prirode, te će napraviti razliku između vaseljene kao beskrajne celine koja je aktivna priroda, »priroda koja proizvodi« (natura naturans) i »prirodovanje prirode« (natura naturata), beskrajnog mnoštva pojedinih stvari i bića iz kojih se priroda sastoji jer ih je već oblikovala i kroz njih dalje deluje, van njih ne postojeći. Tako se za Bruna priroda odvija i deluje kao dvema svojim stranama: priroda koja proizvodi i priroda prirodovana, beskrajna celina aktivne vaseljene ili materije uzete u svojoj celini i beskrajno mnoštvo pojedinačnih stvari i bića. Te ovde imamo zametak onog rešavanja dijalektičkog problema odnosa opšteg i pojedinačnog koje će se produžiti sa Spinozom i nastaviti tek sa Lenjinom.

Na ovo ne polju razvoja dijalektike Bruno će između opšteg i pojedinačnog, opšte beskrajne prirode i beskrajnog mnoštva pojedinačnih stvari razlikovati i posebno, bezbojne posebne svetove u koje se pojedinačne stvari okupljaju i iz kojih se beskrajna vaseljena sastoji. Priroda, vaseljena je jedna i beskrajna. Protivurečno bi bilo misliti da se telesnost i prostornost mogu ma čime graničiti. Prostor se nužno prostire u beskonačnost, a prostornosti nema bez onoga što se prostire, bez materije, bez vaseljene, bez prirode, te su priroda, vaseljena i priroda beskrajnost. A u beskrajnoj vaseljeni kreće se beskraj od svetova takvih kakav je naš sunčani sistem, i u svakom svetu kreće se beskraj pojedinačnih stvari kao što su one koje na svojoj Zemlji vidimo.

Ovakav Brunov materijalistički pogled na svet kako materijalnim činjenicama, otkrivenim od savremenih prirodnih nauka, tako i gvozdenom logikom dijalektičke povezanosti i međusobne uslovljenosti opšteg, posebnog i pojedinačnog uništavao je staru skolastičku dogmu o Zemlji, nepomičnom centru sveta, i čoveku, centru svega što postoji u ograničenoj vaseljeni, koju je stvorio kojom spolja vlada bog. Govoriti o tome da vaseljena treba da bude ograničena spolja nečim netelesnim i božanskim, znači ne shvatati uopšte šta je granica i ograničenost. Ograničeno je za Bruna relativno, jer u svetovima večno pokretnim nigde nema nepokretne tačke prema kojoj bi se mogle odrediti apsolutne distancije i granice, pa je sav prostor i vreme relativnost, — i ta relativnost, odnos jednog prema drugom čini da je jedno ograničeno drugim, ali sve granice i sva ograničenja, kao i sve druge suprotnosti slažu se i utapaju u opštem jedinstvu beskrajne prirode, vaseljene ili materije koja deluje i odvija se u svoj njihovoj bezbrojnoj množini.

Prvi i osnovni princip, zvao se on priroda, vaseljena, beskrajnost, ili materija odvija se bezbrojnim svetovima u beskonačnost i nosi sobom suprotnosti kojima deluje, pa i suprotnost nužnosti i slobode. Za Bruna sama unutrašnja nužnost prirodnih zakona uzetih u celini beskrajne prirode jeste sloboda. Jer, nesloboda bi značila biti sprečen ili ograničen kao što je to pojedinačna stvar, a šta može sprečiti beskrajnost koju ništa ne graniči, šta je može sprečiti da se ne odvija nužnošću svojom koja je sama najpunija sloboda?

I kao o nužnosti i slobodi, tako Bruno govori o svima suprotnostima kojima se (u svojoj posebnoj datosti) bezbrojni svetovi i stvari kreću: o delu i celini, životu i smrti, duhovnosti i telesnosti, itd. Telesnost je na pr. okrenutost van, a duhovnost okrenutost unutra; tako da psihičko jeste svojstvo materije koje se nalazi na raznim svojim stupnjima; tako da je za Bruna duboka psihička razlika između životinja i ljudi nastala zato što su ljudi zadobili »ruke, te organe svih organa«, a životinje ostale na svojim šapama i kopitama.

I pored svoga metafizičkog danka što ga je morao platiti tipično buržoaskom, metafizičkom načinu mišljenja, koji je bujao u njegovo vreme (te je materijalnu prirodu sagledavao ne samo kao svet monada, već i u svakom svetu priviđao svetsku dušu), Bruno borac i mislilac se svojim borbenim materijalizmom približavao dijalektičkom materijalizmu, a najviše svojom borbom protivu svakog dogmatizma stojeći čvrsto na stanovištu iskustva i beskrajnog procesa beskrajne materije, a protivu svega konačnog, šablonskog, dogmatičkog.

Stojeći na tome stanovištu procesa, naprednosti, beskrajnosti i mogao se Bruno na lomači osetiti večitim i triumfovati, on filozof svetlosti, nad svojim popovskim dželatima mračnjacima. Jer, za njega je beskrajnost sve u svemu, i, kako sve što živi, živi u njoj i njome, to ništa ne može apsolutno umreti; pa i čovek kao takav, kao beskrajni delić prirode, večit je, — večit je večitošću prirode. Tako večitim se Bruno morao na lomači osetiti kad je u plamenu uskliknuo svoje poslednje velike reči doslednog i herojskog materijalističkog borca protivu svih uvek zastarelih i skučenih nebesa, dogmi i šablona, a za beskonačnost, beskonačnu borbu i napredak: **»Nebesa param i ronim u beskonačnost!«** I odavno su dogme, nebesa, koja je Bruno svojom oštrom materijalističkom mišlju rasporio, ostala za njegovim leđima kao prazna ljuska, a on, »džin učenosti, duha i karaktera«, neustrašivi borac protivu svakog dogmatizma za koga je jedini autoritet bila »istina«, »um i istraživanje istine« koraca i danas sa nama i koračaće zaist u beskonačnost za svim onim što će biti antidogmatičko, stvaralačko, napredno, revolucionarno u čovečanstvu.

ROMANSA ŠPANSKE ŽANDARMERIJE

Federiko GARSIA LORKA

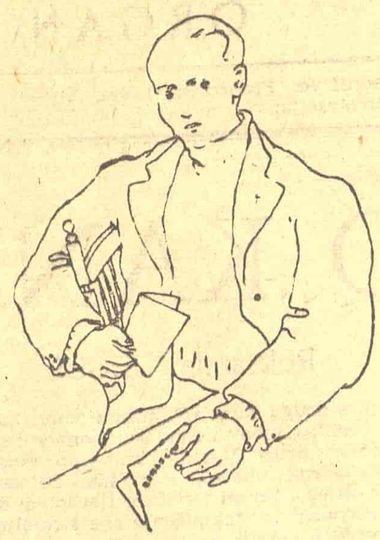

Kljusine su im crne,
potkovice crne.
Ogrtači su im puni
mrlja mastila i voska.
Imaju, i zato ne plaču,
lobanje od olova.
Kad drumom dolaze
kao lak im je duša crna.
Noćnici i pogrbljeni
kuda prođu, nareduju
tišine tamnog pendreka
i sitnog peska strah.
Prolaze, ako im je volja
i dočaravaju u glavama
ogromne gomile
nekakvih revolvera.

Aj, varoši ciganska!
Po uglovima zastave.
Mesec i misirača
s trešnjama u konzervi.
Aj, varoši ciganska!
Ko te vide, zar te se ne seća?
Varoši bola i mirisa
sa kulama od vanilije.

Kada je stigla noć,
Noć, kakva noćna noć,
cigani po kovačnicama
kovali su sunca i strelice.
Konj jedan smrtno ranjen
na svim vratima je zvao.
Stakleni petlovi su pevali
po Herezu de la Frontera.
A go vetar, iznenađen,
obilazio je ulicama
po noći, srebrnoj noći,
kakvoj noćnoj noći.

Devica i sveti Josip
izgubili su kastanjete
i evo ih kod Cigana
da im ih oni nađu.
Devica je obučena
kao načelnikovica.
Sa papirom od čokolade
i ogrlicama od badema.
Sveti Josip miče rukama
pod ogrtačem od svile.
Iza njih ide Pedro Domek
sa tri sultana iz Persije.
Polumesec je snevao
svoju ekstazu roda.
Zastave i fenjeri
nagrću po predvorjima.
Plaču po ogledalima
balerine bez kukova.
Voda i senka, senka i voda
po Herezu de la Frontera.

Ah, varoši ciganska!
Po uglovima zastave.

Ugasi svoja svetla zelena
jer dolazi žandarmerija.
Aj, varoši ciganska!
Ko te vide zar te se ne seća?
Pustite je daleko od mora,
bez češljeva za njene vitice.

Nadiru po dva u redu.
Na varoš u veselju.
Žamor spomenika.
Nagrnu u fišeklije.
Nadiru po dva u redu.
Dvostruko noćno od platna.
A nebo, jer žandari tako hoće,
posta vitrina od mamuza.
Varoš, slobodna od straha
otvorila je sva vrata.
Četrdeset žandara
došlo je da je pljačka.
Satovi se ustaviše
a konjak u bocama
pretvori se u novembar
da sumnju ne izazove.
Let dugih krikova
podigao se po krovovima.
Sablje seku povetarce
što kopite smrskavaju.
Beže stare ciganke
po tamnim ulicama
sa zaspalim konjima
i čupovima novaca.
Po strmim ulicama
viju se tamni ogrtači
i stvaraju oko sebe
trenutne virove makaza.
Na kapiji Belena
skupljaju se Cigani.
Sveti Josip, pun rana,
povija jednu devojčicu.
Oštre puške tvrdoglave
po svoj noći odjekuju.
Devica leči dečicu
pljuvačkom od zvezdica.
Ali žandarmerija nadire
i svuda seje požare
gde mlada i nevina
misao svaka gori.
Rosa de los Kamborios
jeca pred svojim vratima,
a grudi njene otsečene
trepere u vreloj krvi.
I druge su devojke bežale
viticama svojim progonjene.
Po vazduhu su prskale
ruže od crnog baruta.
Kada su svi krvovi
postali brazde po zemlji
zora slegnu ramenima
po dugom liku kamena.

Aj, varoši ciganska!
Odlazi žandarmerija
po tunelu tišine i mira,
dok tebe liže plamenovi.
Aj, varoši ciganska!
Ko te vide, zar te se ne seća?
Nek te traže po mom čelu,
igro meseca i peska.

(Preveo R. Nikolić)

Francuska štampa o Izložbi naše srednjevekovne umetnosti

Uskoro će u Parizu, u palati Šajo, biti otvorena Izložba naše srednjevekovne umetnosti koju je nedavno najavio »Ar«, list za umetnost i književnost. Ukoliko se više približava dan otvaranja izložbe sve je veći broj francuskih listova koji pozdravljaju ovu prvu posleratnu manifestaciju naše umetnosti u Francuskoj.

Listovi donose opširne preglede istoriskog razvoja naše umetnosti kroz srednji vek ističu njen nastanak, specifična obeležja i veliku vrednost. Dosad malo poznata ne samo široj publici već i krugovima stručnjaka u inostranstvu ova umetnost znači za njih izvesno otkrovenje.

List »Komba« u svom broju od 2 februara donosi članak pod naslovom »Francuzi će otkriti jugoslovesku monumentalnu umetnost«. U članku se, između ostalog, govori o radovima koji su u našoj zemlji izvršeni na otkrivanju spomenika naše srednjevekovne umetnosti.

»Od kad je počela kampanja mulaža i kopija — piše u članku — ide se od otkrića do otkrića; proučavaju se srednjevekovni gradovi u Dalmaciji; pronalaze se na sve strane skupocene freske ispod boje zidova; vidi se sve više da Jugoslavija nesumnjivo pretstavlja najbogatije umetničke rezerve freski u svetu.

Mi ćemo moći da vidimo verne reprodukcije tih freski. Njihova raznovrsnost pokazaće nam razne uticaje koje je trpela ova zemlja u kojoj se sreću i mešaju rimska i vizantiska umetnost. One će nam takođe pokazati kako su tadašnji umetnici svojim genijem savladavali oba ova uticaja i stvorili umetnost koja njima odgovara, u kojoj se prepliću narodna inspiracija i plastična otkrića tako smela da freska koja pretstavlja majku božju koju kuša đavo nastaje čitav vek pre vizija i nacrta jednog Kranaha«.

»Le nuvel literer«, list za umetnost i nauku, u svom broju od 9 februara donosi opsežan informativan članak pod naslovom »Jugoslovenska umetnost«. I u ovom članku se naglašava da su naši narodi u Srednjem veku »i pored uticaja sa Istoka i Zapada uspeli da stvore samostalnu i individualnu umetnost«. Na kraju članka se ističe da će »pariska publika imati prilike da oceni umetničke i istoriski značaj ove umetnosti«.

PROSLAVA TRISTOGODIŠNJICE SMRTI DEKARTA U AMSTERDAMU

U Stokholmu, jedanaestog februara 1650 umro je Rene Dekart. Tristogodišnjica smrti velikog francuskog mislioca biće svečano proslavljena u Amsterdamu pred kućom u kojoj je živeo Dekart.

ATELJE NARODNE GRAFIKE U MEKSIKU

Grupa mladih meksikanskih umetnika, rešenih da uprkos svih teškoća nastave praksu Lige revolucionarnih umetnika i pisaca, osnovala je 1937 Atelje narodne grafike. Sa skromnim sredstvima ova grupa uspela je da osnuje umetničku ustanovu u kojoj se u zadnje vreme stvaraju najlepše meksikanske gravure, plakati i albumi.

U Ateljeu, istaknuti majstori grafike, Leopoldo Mendez, Angijano O'Hidjins poučavaju učenike, među kojima ima i mladih Indijanaca iz najsiromašnijih društvenih slojeva kako se rade gravure na drvetu, linoleumu, metalu, u boji. Nedavno priređena kolektivna izložba Ateljea pokazala je distignuća ove ustanove u kojoj se gaji umetnost shvaćena kao izraz narodnih težnji.

Izložba G. A. Kosa i F. Pavlovca u Ljubljani

Akademski slikari Gojmir Anton Kos i France Pavlovec, ponovo su zajedno, kao već više puta do sada, izložili svoje slike u prostorijama ljubljanske Moderne galerije. U vezi sa tim kulturnim događajem, potrebno je da posvetimo nešto više pažnje majstorima koji spadaju među najistaknutije pretstavnike savremenog slovenačkog slikarstva.

* * *

Na raskrsnici tri pa čak i četiri kulture tu u Sloveniji, na jugoistoku Evrope, ponikla je originalna umetnost čiji problem ne može da se reši običnim pogledom površnog posmatrača. Taj život »na granici« je u toku mnogih vekova stvarao svojstvenog, slovenačkog čoveka i sa njim svojstvenu umetnost. Ne možemo da ne primetimo dominantnu razvojnu liniju koja iz dalekog Srednjeg veka, preko baroka, dopire do naših dana i za koju je karakteristično raspoloženje za slikanje. Slovenački impresionizam, koji se tako bitno razlikuje od francuskog i nemačkog, je do sada njena poslednja i veličanstvena istoriska manifestacija. On je slovenački, kako po svom osnovnom stilskom raspoloženju tako i po sadržini. Stoga on utiče, ne bez uzroka, i na rad mlađe slikarske generacije i služi joj kao zvezda vodilja.

Ipak se prilikom ulaska u arenu slovenačke umetnosti, Kos i Pavlovec nisu našli u penušavoj, ali čistoj bujici, nego u vrtlogu mutne reke gde je bio potreban jasan pogled, jaki temperament i čvrsta sila u obličavanju. Na jednoj strani su bila još u punom svom radnom razmahu trojica velikih impresionista: R. Jakopič, M. Jama i M. Sternen, a na drugoj strani su gesla ekspresionističkog pravca sve više uzimala maha. G. A. Kos je odlučno uzeo u ruke kičicu 1919 godine, kada je napustio slikarsku školu profesora Rudolfa Bahera na bečkoj slikarskoj Akademiji. On se rodio 1896 godine u Gorici, kao sin istoričara dr. Franca Kosa i već od dvanaeste godine, želeo je da postane slikar. Pavlovec se rodio 1887 u radničkoj porodici u Trnovu kod Ilirske Bistrice, a svršio je slikarsku školu profesora Becića na Zagrebačkoj akademiji tek 1928, budući da ga je životni put najpre odveo sa galiciskog fronta u rusko zarobljeništvo, zatim preko polovine zemljine kugle kao dobrovoljca na solunsko ratište, a posle rata u železničku službu; tek u zrelim godinama otvorena su mu vrata do konačnog cilja — slikarstva. Ali iako su životni i umetnički putevi obojice slikara bili različiti, ipak ih je ujedinila zajednička volja za nezavisnim izrazom u umetnosti, koji traži celog čoveka i vanredno poštenje. Uspeh njihovog zalaganja je tako plodan i značajan, da možemo danas da postavimo obojicu majstora kao kamen temeljac novijeg slovenačkog slikarstva.

*

Pred nama su 74 platna G. A. Kosa — samo deo njegovog rada od 1921 godine do danas. Kako da počnemo da bismo obuhvatili celo bogato stvaranje od tri decenija, slikarev razvitak i neprestani uspon ka sve većoj zrelosti? — Tu je autoportret iz 1928 godine koji zaključuje prvu fazu Kosove umetnosti: umetnikovo lice je smelo, naglo okrenuto preko ramena u gledaoca sa takvim osmehom na usnama kao da hoće da plane u mladalački vrisak. Neobuzdana sila mu sija iz očiju, burni polet »Sturm und Drang-a«. A punih dvadeset godina kasnije: opet autoportret. Muškarac u slikarskom mantilu, sa kapom na glavi, sa kičicom u ruci. Ali lice mu je ozbiljno, pogled usmeren pravo, a oči strogo ocenjuju delo koje je stvorila kičica u desnoj ruci. Ne, to još nije lice koje bi se opet smešilo smeškom staračke mudrosti, dobroćudno i sa puno razumevanja kao što je portret starog Rembrandta. To je slika zrelog umetnika na vrhuncu stvaralačke snage umetnika koji ocenjuje sam sebe i svet i obećava još mnoga nova dela. Za momenat je prekinuo da radi u onoj »stvaralačkoj pauzi« u kojoj mu se nove snage sakupljaju, sređuju i mirno se formiraju u boju i lik... Staloženi, ali zbog toga još dublji psihološki akcenat, koji je karakterističan za ranog Kosa, sazreo je tu do klasične veličine.

Gojmir Anton Kos: »Boj kod Krškog«

Kosovo umetničko stvaranje pokazuje u svom razvoju neprestani rast, iz godine u godinu, da, od slike do slike. Svaki postignuti slikarski cilj mu je samo sredstvo za novi umetnički uspon. Portret »Mati« iz 1921 godine pokazuje još bečko secesionističke crte a malo mlađa »Alenka« zasniva se na akademskom savesnom shvatanju predmeta. Neumorno traženje novog izraza koji teži ka sve odlučnijem potezu kičice, ka sve većoj suverenosti boja i oblika, omogućilo je slikaru da dosta brzo raskine akademske kalupe i zaore u slovenačkoj umetnosti novu, originalnu i duboku brazdu. Smeli, kontrastni kolorit i ekspresivna linija postaju mu, u dvadesetim godinama, glavni nosioci slikarskog izraza, o čemu svedoči njegova slika »Figuralna grupa« koja pretstavlja muškarca i dve žene — a u isto vreme traži što jasniju i voluminozniju telesnost (»Na obali«), koja ne sakriva neke klasicistične crte, i — ako u samovoljnom koloritu i dinamici još plača danak ekspresionističkom vremenu. A sa slikom »Muškarac sa papigom« Kos je već postigao svoj prvi vrhunac u kome je ispoljio sve odlučujuće komponente svoje umetnosti: odmerena figuralna kompozicija i njoj podređeni sastav boja, psihološka preciznost i tehnika koja se sve više služi paletom. Tu nam se već otkriva Kosov osnovni odnos prema svetu koji se zasniva na objektivizaciji subjektivnosti. Svet ne prima samo očima, ne precizira ga na platnu neposredno, kao rani impresionisti, već ga monumentalno — u prvo vreme još ekspresivno — preformira, čini jednostavnijim, ocenjuje, ponovo sastavlja, gradi. Baš ta poslednja konstatacija nam razotkriva da je Kosovo stvaralaštvo usidreno manje u srcu a više u intelektu, i da sa kritičnom voljom strogo dominira celim njegovim stvaralaštvom. Samo tako nam postaje razumljiva velika majstorova snaga u kompoziciji, koja trezveno odlučuje o svakom detalju: o formi, o boji, o njenoj intenzivnosti, pastoznosti itd... Pogledajmo samo sliku »Dvorište«: motiv je sam po sebi jednostavan, ali ipak smonumentaliziran u geometričnu — skoro bismo mogli reći kubističnu strogost koloritnih ploha, u koje je uhvaćena sunčana svetlost i senka kao i lokalna boja predmeta.

Sledeće razdoblje: sunce i senka, podeljeni u oštroj suprotnosti sa jasnim konturama. Tišina letnjeg dana, napeta do bolesti, kada oko ne prima više meke prelaze boja, već samo dominantne tonove beli zid postane u senci intenzivno plav, senka šume postane crna... Ako se Kos ikada približio naturalizmu, onda se približio baš u to »plavo doba« sredinom tridesetih godina, kada je nastao »Most na Sori« ili zapreminski plastično proračunana slika »Kuća pod bregom«. U to vreme paleta je skoro potpuno potisnula meku kičicu. Izgleda kao da slikar pokušava da imituje stvaralaštvo same prirode, kao da hoće da joj istrgne tešku tajnu prarođenja stvari. Telurna teža, kao u prestarim menhirima, nalazi se na obalama reke i u planinama na slici »Šmarna Gora sa Savom«, stvorena sa silnom vehemencom, ne štedeći pastoznu boju, rasipnički, kao što je često i priroda rasipnička kada u prekomernom bogatstvu sa mukom stvara stenje. Odavde se skoro nije moglo ići napred.

Sada dolazi — ne kao »deux ex machina«, već kao nužna posledica Kosovog kompozitorskog raspoloženja — 1939 god. veličanstvena kreacija istoriskih slika koje se nalaze u palati vlade u Ljubljani: »Ustoličenje na Gosposvetskom polju« i »Boj kod Krš-

(Nastavak na četvrtoj strani)

MATERIJALI O RADU KONGRESA KNJIŽEVNIKA

O SLOVENAČKOJ POEZIJI

Jože KASTELIC

U kratkom referatu imam zadatak da ocrtam situaciju i problematiku slovenačke poezije posle oslobođenja. To znači u periodu socijalističke izgradnje i kulturnog podizanja sela, tvornica i gradova. Najpre moram da sasvim kratko ocrtam situaciju u godini 1940. Tada se u slovenačkoj književnosti nesumnjivo osećala jaka tendencija ka realizmu, koju je sredinom tridesetih godina izražavala s jedne strane grupa Bože Vodušek i Miran Jarc, a s druge strane Mile Klopčič i Tone Seliškar. Tim pesnicima pridružio se i pesnik Igo Gruden. Neki pesnici te dobe pošli su putem formalizma i tako došli u čor-sokak iz kojeg nije bilo nikakvog izlaza. Ispod forme soneta krilo se siromaštvo idejnog sadržaja.

Posle oslobođenja mnogi pesnici izdali su zbirke, kao na primer Župančič, Gruden, Glaser, Eller, Seliškar, Tone Vodnik, Srna Buser, Fatur, Bor, France Kosmač, Minatti, Levec, Krakar, Filipič, Vida Brest. A neki koji bi nesumnjivo zaslužili da njihov rad dođe do izražaja i u zbirkama, ostali su zasad u revialnoj štampi. To su Golia, Fran Albreht, Lili Novy, Vodušek, Udovič, Vipotnik, Ada Škerlj.

Svima na čelu stoji Oton Župančič, koji je u svojoj poeziji dao sintezu svoje vlastite individualne melodije sa partizanskom lirikom. Igo Gruden je, istina, katkada deklamatorski, njegova forma je oskudna u ritmu, strogo je realistična i na više mesta traži jednostavno rešenje tehničkih zadataka, ali to je poet dubokih čovečanskih kvaliteta, koji može u mladoj slovenačkoj poeziji da igra izvesnu ulogu.

Pesnik za sebe je Tone Vodnik. To je poet svoje vrste, koji je slovenačkoj lirici osvojio novu tematiku. Recimo, motive iz starog Egipta i Helade kao simbole. Njegova forma je duboko izrađena i vrlo bogata na metaforici. Ali ja sam ubeđen da retki vazduh metafizike u poeziji trajno ne može čoveku biti drag. To je pesnik kome se možemo diviti, a koga ne možemo imitirati.

Mlađa grupa slovenačkih pesnika: Fatur, Udovič, Vipotnik i čovečanski ma da poetski nesređeni Jože Brejc. Ona teži da u svojoj poeziji realizira sintezu svog vlastitog individualnog problema sa kolektivnim problemima današnjice i da na taj način stvori istirski modernu poeziju. Samo metaforika i velika baroknost njihove forme katkad zamrsi njegov neposredni doživljaj.

Prelazim na najmlađu generaciju. Ovde je nesumnjivo najveći uspeh tematika koja se u slovenačkoj poeziji dosada nije nikada pojavljivala, ili bar ne u tolikoj meri. To su motivi logora, rata, narodnooslobodilačke borbe, socijalističke izgradnje, Autoputa, fabrika i tako dalje. Ovi motivi su slovenačkoj poeziji dali izvesnu širinu, koja je dosada bila manje realizovana. Različiti pesnici su ove motive na različiti način i obradili. Ali ima tu izvesnih stvari na koje je vreme da sada upozorim. Prvo, forma ove poezije u mnogim slučajevima je dosta oskudna. Zaista, modernoj temi socijalističke izgradnje mnogo je teže naći adekvatan izraz nego li temama na kojima su pesnici već dugo radili, recimo prirode, ljubavi itd. Ali je ipak ova forma često puta dosta primitivna. Drugo, i pored forme mislim da i tema nije sasvim socijalistička u smislu jedne definitivne realizacije. To su pre svega teme svakidašnje aktuelnosti, svakidašnja problematika života u neposrednoj stvarnosti, a manje su to realizacije idejnih i čovečanskih konflikata i problema, koji se u socijalističkoj izgradnji nameću pesniku i čitavom kolektivu. Ovi pesnici idu u mnogim slučajevima po liniji najmanjeg otpora, umesto da traže težinu i dubinu stvari. Drugi pesnici, recimo Ada Škerlj, koja polazi u dubinu čovekove unutrašnjosti, greše u tome što ovom osećaju pronalaze samo sentiment, a ne pronalaze tragiku tog stanja. Ako sam gore kazao da je poezija Otona Župančiča stvaralačka sintcza između lične melodije u stvarnom smislu i partizanske pesme, onda bi ja tu sintezu postavio kao cilj kome mora težiti slovenačka mlada poezija.

Mislim da tu ima izvesnih zadataka. Prvo, pesnici moraju, nesumnjivo, mnogo raditi na istoriskom približavanju umetničkih fenomena i stvarnosti. Drugo, kritika mora više konstruktivno i sa više pažnje raditi sa pesnicima. Treće, slovenačka poezija mora tražiti kontakt s ostalom poezijom jugoslovenskih naroda, i četvrto, slovenačka poezija mora i u najmlađim redovima više tražiti uzore u prevodima, koji će biti odlična škola zaista pesničke forme, a u mnogim slučajevima i pesničke realizacije — teme.

Diskusija o omladinskom časopisu Bosne i Hercegovine „Zora"

Na inicijativu redakcije omladinskog književnog časopisa NR BiH »Zora«, nedavno je u Sarajevu, u Klubu kulturnih radnika, vođena diskusija o tom časopisu koji je, sa 1950 godinom, ušao u treću godinu.

Nažalost, predviđeni kritički referat o dosad objavljenim brojevima »Zore« nije održan, a učesnici diskusije obimni objavljeni materijal »Zore« nisu proučili. Tu slabost diskusije, potencirala je još jedna činjenica: diskusiji je prisustvovalo malo starijih književnika. Iz tih razloga, ma da je diskusija bila veoma zanimljiva i tekla živo, ma da je redakciji »Zore« i mladim piscima pružila mnogo korisnih sugestija i nametnula izvesne pozitivne zaključke, mimoiđen je jedan od bitnih zadataka diskusije: nije izvršena kritička analiza i ocjena pripovjedaka, pjesama, književnih reportaža, članaka i književnih prikaza koje su mladi pisci iz Bosne i Hercegovine objavili u toku protekle dvije godine dana. Prema tome, očekivanja mladih pisaca da o svom pojedinačnom konkretnom književnom stvaranju čuju ocjene i mišljenja, nisu se ispunila, a upravo bi takva ocjena bila od velikog značaja za pravilno usmjeravanje njihovog literarnog rada, i razvitka.

Kroz ove dve godine dana mladi pisci u »Zori« objavili su bogat literarni materijal: 50 proznih radova — pripovjedaka, odlomaka iz romana i drama, književnih reportaža, 159 pjesama, 126 raznih književnih i pozorišnih prikaza i osvrta, zatim velik broj raznih bilježaka.

Kratke, sažete i dokumentovane izvještaje o radu redakcije »Zore« o problemima redigovanja, o nedostacima i greškama u radu, podnijeli su urednici »Zore« Ahmed Hromadžić i Vladimir Čerkez. Urednici i diskutanti, ukazali su na nedostatke, koji se, globalno govoreći, ogledaju na objavljenim radovima u »Zori« govorili su o nedovoljnoj povezanosti sa mladim piscima iz unutrašnjosti naše Republike i sa mladim piscima iz drugih republičkih centara. Konstatovano je da je prevladavala tematika iz narodnooslobodilačke borbe, bez dovoljno umjetničke razrade; nedovoljno su tretirani problemi socijalističke izgradnje naše zemlje; likovi novih ljudi nisu izdiferencirani u prozi o socijalističkom preobražaju našeg sela i o radničkim kolektivima, očigledno se može zapaziti nepoznavanje naše savremene socijalističke stvarnosti; izrazito je bilo nemaran odnos većine mladih pisaca prema jeziku i stilu; redakcija »Zore« nije posvetila dužnu pažnju našem likovnom stvaranju i pitanjima naše opšte kulturne problematike; mladi pisci nisu sa dovoljno upornosti nastojali da koordiniraju svoje djelovanje sa Udruženjem književnika Bosne i Hercegovine.

Diskutanti, stariji književnici, publicisti i kulturni radnici, utvrdili su da se »Zora« počinje da razvija u dobar omladinski časopis, da su se u časopisu javili izvjesni nesumnjivo daroviti mladi pisci, da ona našim najmlađim pjesnicima smjelo stvara mogućnosti za njihov razvitak i ulazak u literaturu.

Mladim pjesnicima i redaktorima »Zore« treba odati jedno priznanje: oni su u ovoj diskusiji govorili veoma iskreno i samokritički o sebi i objektivno-kritički o drugima, i time znatno doprinijeli da se izvjesna pitanja tretiraju ozbiljno i sa potrebnom oštrinom. Neki mladi pisci su se žalili na dvije stvari: što su neke njihove pogreške u pisanju, nastale od mladalačke težnje za novijim, smjelijim traženjima u izražavanju stvarnosti, preoštro osuđene u omladinskoj štampi, tako da su ih te kritike zbunile i obeshrabrile; zatim — što su, osim malih izuzetaka, stariji pisci, članovi Udruženja književnika Bosne i Hercegovine, prema književnom stvaranju mladih pisaca i prema časopisu »Zora« ispoljavali izvjesnu ravnodušnost.

U ovoj diskusiji učestvovali su: Isak Samokovlija, Mehmed Selimović, Mihajlo Delibašić, Dr. Jovo Vuković, Muhmed Bubić, Braco Kosovac, Neda Erceg, Risto Trifković, Ahmed Hromadžić, Radivoje Papić, Evgenije Verber, Derviš Sušić, Vladimir Čerkez.

R. R.

JA TE PITAM...

Još majka moja prebitu ruku u njedra krije
i sasušena desnica ne grli više sina,
Ja pamtim: nekad je tješila zbjegom,
krvavim tragom preko planina.

Ja pamtim, majko, kako si krijepila starce,
tješila žene, bodrila djevojke,
i sasušenom rukom milovala,
mrsila zlataste dječije uvojke.

Plotuni, plotuni,
čijim su prsima parali, ocvali
rumenim gvozdovima krvi?
O rude zornjače, zore,
što jutra izatkaste
da krvlju progovore?

Čije su gole ruke,
hvatale z.. usijane cijevi,
grudima zatvarali
okna i ždrijela smrti
i prkosili, majko,
prkosili mrtvi?

Zar umirali nijesmo,
kratili muke svoje,
pod sobom grčili bombu,
kidali sebi meso, lomili rebra vita
a usnama nam lebdio osmijeh
posljednji pozdrav,
pozdrav za Tita!

Čija je Sutjeska, Kupres,
Prozor i Skela na Drini,
čija je noga gazila Igman —
ranjava, premrzla, bosa —
kad je iz grudi šibao vrutak krvi,
od studi modrele rane,
i čekali smo,
nepokoreni dočekali
da jednom i nama svane?

U čijoj ruci danas
baklja svjetlije zori,
i mladost mladošću
kroz prkos jutrima govori?

Na čijem dlanu danas
žuljevi su tvrđi,
sa čijeg čela znoj
potokom lije i vrca,
u čiju dušu i tijela
Partija ponosa utka više,
u čija srca?

Još se sjećam tebe, starice iz krša,
tih sijedih vlasi pod maramom crnom,
sasušene ruke što je milovala
i dva oka tvoja, neugasla, plava.

Ja te pitam, majko, a ti slutnjom sjeniš
i snovima pratiš, snovima i javom —
zavjeta se sjetim često, moja majko:
ne klecajte, djeco, ne klonite glavom!

Dušan ČETKOVIĆ

PROBLEMI NAŠEG SAVREMENOG MUZIČKOG STVARALAŠTVA

Oskar DANON

U nedelju, 12 ovog meseca, održan je u Beogradu Prvi osnivački kongres Saveza kompozitora Jugoslavije. Pored velikog broja članova Udruženja kompozitora iz svih republika otvaranju kongresa prisustvovali su i mnogi javni i kulturni radnici. Kongres je otvorio i prisutne pozdravio pretsednik Udruženja kompozitora Srbije Milenko Živković. Posle pozdravnog govora koje su kongresu uputili u ime Ministarstva za nauku i kulturu Vlade FNRJ, pomoćnik ministra Ivo Sarajčić, u ime Saveza književnika Jugoslavije Čedomir Minderović i pretsednici udruženja kompozitora svih naših republika, direktor Beogradske opere Oskar Danon održao je referat koji donosimo.

Naše muzičko stvaralaštvo u prošlosti imalo je raznolike razvojne puteve. Dok se muzika u Sloveniji i Hrvatskoj razvijala pod feudalnim uslovima i u ranom vremenskom razdoblju ostavila značajne dokumente muzičke kulture, dotle su u Srbiji tek sa narodnim ustancima i po oslobođenju ispod turskog jarma počeli da se stvaraju uslovi za kulturno umjetnički život. Naša muzika prošla je dug razvojan put od Jakoba Petelina Gallusa, slovenačkog kompozitora XVI vijeka, Ivana Lukačića i Mana Jarnovića, hrvatskih kompozitora XVII vijeka, preko kompozitora romantičarskog ilirskoga perioda Ferstera, Ipaveca, Vilhara, Lisinskog, Zajca, zatim Kornelija Stankovića, Stevana Mokranjca, Riste Savina, Blagoja Berse do u naše vrijeme. Cjelokupan naš muzički razvoj daje čvrstu i logičnu građevinu i pretstavlja zdrav oslon našem savremenom muzičkom stvaralaštvu.

Mi kompozitori, muzički naučnici i kritičari sakupili smo se danas prvi put u istoriji naših naroda, da održimo kongres i da na njemu osnujemo svoj stručni savez. Uslovi pod kojima su kompozitori i muzički naučnici radili i stvarali i prilike u kojima su živili u nedavnoj prošlost nisu dozvolili da se oni organizuju, povežu i da zajedničkim snagama porade na obogaćivanju i unapređenju naše muzičke kulture i organizovanju muzičkoga života. Nacionalno, socijalno, politički ili politikantski razjedinjeni, rascjepkani, stručno i umjetnički nejasno opredijeljeni i nagriženi raznovrsnim spletkama, političkim i esnafskim intrigama, kompozitori su u većini slučajeva bježali u uski i zatvoreni krug nazovi prijatelja i padali u bohemstvo, s jedne strane, dok su drugi mali po broju, politički opredijeljeni, ideološki izgrađeni i vezani uz napredni radnički pokret usmjerili svoju djelatnost u tri pravca. Prvi — u organizacionom pogledu: oni su radili na okupljanju progresivnih snaga oko radničkih društava i organizacija, rukovodili pjevačkim i recitatorskim horovima, uvježbavali orkestre i sarađivali u pozorišnim diletantskim grupama. Drugi — u stvaralačkom pogledu: oni su komponovali borbene pjesme, aranžirali i prevodili radničke i revolucionarne pjesme i marševe Velike oktobarske socijalističke revolucije, španskoga građanskoga rata i savremenih pjesama radničkoga pokreta Evrope i pored ovoga radili na stvaranju većih muzičkih oblika. Treći — u ideološkom pogledu: ovaj mali broj progresivnih muzičkih stvaralaca, vrlo značajan po sposobnosti, talentu i upornosti u borbi za pobjedu naprednih ideja i naučnih pogleda na kulturu, umjetnost i život uopšte, osjetio se, možda najsnažnije u neprekidnim polemikama sa građanskim tada jedino priznatim muzičkim autoritetima. Oni su, radi toga na sebe navukli mnogobrojne ideološke neprijatelje i bili u radu ometani i proganjani, često puta policijski saslušavani i zatvarani. Na ovom vrlo značajnom poslu za razvijanje naučnih pogleda u oblasti muzičkog života i kulture najsnažnije su se osjetili Vojislav Vučković u Beogradu i Pavao Markovac u Zagrebu. Oko njih, i pod njihovim uticajem radio je i razvijao se veći broj mladih umjetnika koji je prenosio i u druga mjesta nova shvatanja i postignute oblike za propagiranje naprednog revolucionarnog pokreta u oblasti kulture. U naprednim časopisima »Naša stvarnost«, »Umjetnost i kritika«, »Izraz«, »Nedjeljnim informativnim novinama«, u književnim i stručnim revijama »Život i rad«, »Muzički glasnik«, »Zvuk«, »Muzička revija«, i drugdje pojavljuje se čitav niz članaka, rasprava i eseja koji su, za našu, tada vrlo zaostalu sredinu značila mnogo. U ovim napisima, bilo je, doduše, još dosta grešaka, šematskog tumačenja pojedinih pojava, ostataka idealizma kao i vulgarnog sociologiziranja, ali, pored svega, iz njih je zračilo nešto novo, mladalačko, borbeno, beskompromisno prema svemu što je vuklo unazad, što je bilo reakcionarno i trulo.

Prema tome, svaka ozbiljnija međusobna saradnja muzičkih stvaralaca i saradnja kompozitora sa muzičkim naučnicima i kritičarima bila je neostvarljiva i svaka pomisao na neku jedinstvenu i zajedničku organizaciju bila bi u samom začetku ugušena. Uspjevalo je sakupiti muzičke stvaraoce — i to ne sve — jedino oko »UJME«, gdje se radilo o stopama autorskih tantijema. U muzičkom svijetu nije vladao duh drugarske saradnje, kolegijalne kritike i radosti u uspjesima pojedinih stvaralaca kojih je bilo i vrlo značajnih.

Dolaskom okupatora u našu zemlju, izvršila se diferencijacija u redovima muzičara. Jedni su zapali u logore, drugi su prišli liniji pasivnosti, povukli su se iz javnoga života, izbegavajući saradnju sa okupatorom i njegovim slugama, domaćim izdajnicima, neki su prigrabili visoke položaje i diktirali muzičkim životom, a ostali prihvatili otvorenu borbu protiv okupatora i njegovih plaćenika svih boja i stupili u redove Narodnooslobodilačke vojske i narodnooslobodilačkog pokreta na okupiranom teritoriju. Na ovaj način izvršena je diferencijacija ljudi, njihovog shvatanja života i njihovog pogleda na budućnost. Ova diferencijacija doprinijela je i raščišćavanju nazora na ulogu umjetnika u društvu, na zadatak umjetnosti u cjelini a muzike napose.

Pod udarcima fašističke nedićevske policije pao je Vojislav Vučković a kao prva žrtva ustaških krvnika pao je Pavao Markovac. Veliki broj muzičara podlegao je mučenju u ustaškim i fašističkim koncentracionim logorima a u borbi poginuo je veći broj naprednih muzičara naših naroda.

Poslije oslobođenja naše zemlje osnovana su stručna udruženja kompozitora u našim republikama, ili udruženja muzičara — u republikama gdje nisu postojali uslovi za osnivanje organizacije uže specijalnosti. Ova udruženja su okupila i povezala sve naše muzičke stvaraoce i muzičke naučnike. Jedan od osnovnih problema kojima su prišli naši kompozitori bio je problem našeg savremenog stvaralaštva, problem našeg stvaranja u novom društvu iz perspektive nove stvarnosti. Mi, kompozitori, nismo mogli biti indiferentni prema svim korijenitim promjenama što su se dogodile u našoj zemlji, mi nismo mogli biti ravnodušni prema potrebama za novim stvaranjem, pred činjenicom da je u našoj narodnoj državi slomljena tiranija osvajača i izdajnika, i da su umjetnici dobili konačnu i potpunu slobodu umjetničkog stvaranja. — Kompozitori su većinom pravilno uočili da njihovo stvaralaštvo treba da bude upućeno milionima naših radnih ljudi, da ih nadahnjuje u radu i da ih vodi novim pobjedama. Ne samo to, kompozitori su pravilno shvatili da oni treba da govore o našim ljudima, njihovoj borbi za bolju sutrašnjicu, da govore i ljudima van naših granica, i da je za to potrebno dati sve snage da se umjetnički snažno, poletno, stvore djela puna ljubavi, strasti, fantazije i nadahnuća. Iznositi istinu o našim ljudima, o našem životu, znači govoriti o svemu što nas okružuje. To je zadatak što nam ga je nametnulo naše veliko doba i naša nova stvarnost.

Poslije pobjedonosnog završetka naše borbe i Narodne revolucije, poslije izvršene reorganizacije života, interes i potreba najširih narodnih masa za kulturu i umjetnost postaje iz dana u dan sve veća. Želja naroda da se podiže politički i kulturno zapaža se gotovo svakodnevno. Sve priredbe su prepune i sve sale premalene. Na pretstavama naših pozorišta, opere i drame, na koncertima, solističkim, kamernim i simfonijskim, na priredbama kulturno-umjetničkih organizacija nailazimo na novu publiku-radni narod. Nije porastao samo broj gledalaca i slušalaca, porastao je i broj aktivista u mnogobrojnim sindikalnim umjetničkim društvima, u kulturnim društvima na selu — u radnim zadrugama — u kulturnim organizacijama naše radničke i školske omladine, i brojni razvoj muzičkih škola i vaspitanika porastao je daleko preko polovine od predratnoga broja. Porast horova, orkestara, umjetničkih grupa, profesionalnih i amaterskih pozorišta i interes svih slojeva naših naroda za muziku traži nova djela, djela koja će ispuniti srca naših ljudi radošću i oduševljenjem i potsticati ih na nove podvige u izgradnji socijalizma.

Pred nama, kompozitorima nove Jugoslavije, danas stoje ogromne mogućnosti, međutim, naša muzika još nije stala u cjelini na novi put. Naše savremeno muzičko stvaralaštvo još uvijek nije definitivno obračunalo sa ostacima takozvanog modernizma, dekadencije, sa eksperimentatorstvom, konstruktivizmom i tome slično. Ovog naslijeđa prošlosti oslobađa se teško, dugim i upornim stvaralačkim radom, u stvaralačkom procesu pod stalnom kontrolom kritike i samokritike. Umjetnici se, doduše svjesni svojih ranijih zabluda, kritički odnose prema onome što su napisali u prošlosti, traže novi put, nova izražajna sredstva, oslobađaju se modernističkih formula, prolaze kroz proces preobražavanja koji je još uvijek u toku.

Analizirajući ono što je kod nas na polju muzičkog stvaralaštva od oslobođenja do danas stvoreno, mi možemo da konstatujemo da je kompozitorima priličan broj djela, da su kompozitori radili na ostvarivanju gotovo svih oblika muzičke umjetnosti, od složene forme opere, baleta i simfonije, do masovne pjesme i obrada narodnih pjesama. U pojedinim oblicima stvorena su djela ne male vrijednosti. Ali sa postignutim rezultatom ipak ne možemo i ne smijemo biti u potpunosti zadovoljni. Još sva djela ne nose odlike idejne produbljenosti i profesionalnog majstorstva. Naši kompozitori nisu uspjeli da u savršenoj formi ostvare ideje i slike naše epohe kao što su stvaraoci prošlosti umjeli da daju ideje, misli i osjećanja svoga vremena. Neka djela još uvijek trpe od pomanjkanja idejnosti i od hladnog besadržajnog konstruktivizma. Radi toga na svim našim diskusionim sastancima moramo neprestano podvlačiti potrebu majstorskog ostvarenja idejnog i tehničkog u umjetničkom djelu. Pitanje idejnog i tehničkog je pitanje koje je nerazdvojno. Postavljati zahtjev da naše stvaralaštvo bude idejno znači u isto vrijeme da ono mora biti i tehnički majstorsko. Misao stvaraoca mora da bude iznesena u najsavršenijem obliku i mi ne možemo dopustiti da se na račun bilo kakve tematike provuče primitivizam i tehničko nesnalaženje. U ovim zahtjevima moramo biti beskompromisni i prema sebi i prema drugima.

(Kraj u idućem broju)

Referat održan na Osnivačkom kongresu kompozitora Jugoslavije

BITKA ZA OTKUP

(Nastavak sa prve strane)

vas lepo, bio za vlast. Kako se naredi! Ali, ne radi se, molim vas lepo, o tome. Kukuruz ću izneti. Kako ne bih izneo! Ali, molim vas lepo, vi ćete razumeti —sa malim zakašnjenjem. — I on stade mahati rukama na Jocu da iznese mašinu. — To su znate potpuno opravdani razlozi. Jedan konj je okašljao, putevi su provaljeni... Uopšte, izneću! Vidite, gospodine, to jest, druže, ima još nešto. Nešto novo. Dobio sam obavezu za stoku u 1950 godini. Tu piše 200 kilograma masne marve i 80 kilograma ovaca. Ja se bavim samo svinjama. Pa i to je, draga gospodo moja, samo nekad, nekad bilo, onda kad sam ja blagodareći svinjama bio bogat čovek...

— Ništa, ti ćeš to urediti kasnije, — kaže mu pretsednik pokušavajući da spase poverenika iz te bujice reči. — Sad je reč o kukuruzu.

— Ali, molim vas, gospodine, to jest, druže! Gospodine pretsedniče, pa vi to znate. Otkud meni 200 kilograma svinja! Ta ja samo čekam povoljan momenat pa da stupim u zadrugu. To znaju i sva gospoda i drugovi iz komiteta. Nema više to što je bilo... Kažu: Špekulišem. Ali, molim vas lepo, pa špekulaciji je odzvonilo. To je danas sramota i reći, a nekad je to i te kako fino i umesno zanimanje bilo. Špekulant, nije to bila sramna reč! To je bilo isto kao kad se kaže: izvoznik, industrijalac. Jeftino kupiš, skupo prodaš... A kad je reč o tome, pa onda nije pravo ni sa tim kukuruzom... I zašto onda da me ubijate, gospodo? Ako ću ja već u zadrugu, zašto onda ne bih lepo bio oslobođen odmah svih obaveza!

— Joco! — viknu sad i pretsednik — Uzmi na saslušanje ovog gospodina. Ne možeš ga ni za rep ni za uši. Pokušaj ti bar za rep da ga uhvatiš.

— Neka izjavi šta namerava da učini sa kukuruzom! — kaže poverenik.

— A može ga odmah saslušati i za svinje i za ovce — smeška se pretsednik.

— Ali, mnogo poštovani gospodine pretsedniče, ja nisam rekao ni za jednu stvar da neću. Ja samo čekam povoljan momenat...

— Za nas je sad najpovoljniji! — kaže jedan odbornik dok se ceo štab smeje, iako to gospodinu nište ne smeta. On sad u prolazu pokušava da ubedi činovnika Jocu da nije potrebno saslušanje.

Uto se vratio sekretar. Bio je nešto brižan.

— Šta je? — pita ga jedan drug iz štaba. — Da nije što rđavo?

— Nije, nego, zna se... Preneli su je u porodilište.

Sekretaru je žena na porođaju. On ne bi o tome da govori, već brzo prelazi na poslove:

— Sve teče u redu! — uverava ga pretsednik. — Jovanove smo naterali u sopstvenu stupicu. Sutra će izneti kukuruz i po drugoj proceni.

— Ako poverenik za otkup nije gubio živce i ako nije vikao na stranke, onda ste zaslužili pohvalu — šali se sekretar.

— Pa sam znaš kako se lako mogu izgubiti živci.

— Iz dana u dan, noću, danju, bez prekida pravdaju poverenika.

— U redu, to se može objasniti, — kaže sekretar, — samo se ne može pravdati. No, šta sam ja uzeo kritikovati! Sad ću začas i ja pod kritiku! — Pa se uputi povereniku koji se »nadmudrivao« s jednom starijom ženom. Poverenik je već govorio glasno koračajući krupnim koracima po sobi. Nervirao se.

— Šta je, mama? — prekide sekretar poverenika. — Zar ne možete da iznesete obavezu?

— Deco moja, a kako ću je izneti, kad nemam? Znate li vi šta to znači: Ne-e-mam! Starac mi je bolestan. treba živinu hraniti, prasice ugojiti, treba živeti, deco moja! — govori baka vrlo ubedljivo i plačno, samo suza nema.

— Mama, znaš li zašto mi uzimamo obavezu? — pita blago sekretar.

— Ne znam ja zašto vi to radite, ali vidim da ćete me upropastiti.

— Nećemo, mama, — kaže sekretar mirno, dok se poverenik šeta po sobi i nervozno gricka brkove. — Nego da ja tebi, mama, kažem pa ćeš ti onda možda drukčije misliti o nama. Vidiš, mama, u našim gradovima rade fabrike. Radnici stvaraju za nas robu. Je li, kako znaš da kažeš kad kod nas u zadruzi nema robe: »Pa, ovi gulanferi nemaju ni šta da nam prodadu! »E, vidiš, da u selo dođe i porket, i svila, i lonci, i šećer treba tu robu naši radnici prvo da naprave. A mi te radnike moramo nahraniti, mama. Da bi fabrike mogle da rade, moraju imati uglja. Ugalj vade naši rudari. Vidiš, mama, i ti rudari se moraju hraniti. I njima moramo obezbediti hlebac. Zato smo mi raspodelili obavezu na sve one koji seju i žanju. Zato i ti moraš da nam daš što ti je država odredila. Pa kad svako učini svoje, vi kukuruz, hleb i mast, rudari ugalj i rudu, fabrički radnici fabričke proizvode, biće sve u redu.

Baka je prvo slušala ali je posle postajala sve nestrpljivija.

— Ali, sine mamin, kad nema mama šta da dâ...

— Ti ćeš, mama, dati od onih sto i pet metara na tavanu...

— Nemam ja na tavanu ni pet, a ne sto i pet...

— Dobro, na tavanu pet, a sto i pet je onda sakriveno u kupi kukuruzovine. Kazali su nam ljudi koji to znaju. Nemoj odbijati. Kad daš što tražimo za državu, taman će ti ostati toliko da ugojiš prase i da hraniš živinu i stoku, pa i za seme će ti biti dosta. Zar nije lepše da ti sad izneseš državi onoliko koliko ti je procenjeno, nego posle da dolaze druge komisije da ti prevrću kupe? Dobićeš svoj novac i bonove, pa smo mirni! A da ti ostavimo onoliko koliko si ti htela, biće ti previše, pa ćeš posle da trguješ i špekulišeš. A mi, mama, ne damo da se špekuliše sa glađu naših ljudi!

Sekretar je mogao da prestane da ubeđuje baku ranije. Onog trenutka kad je rekao gde se nalazi tačna količina kukuruza koji je ona ubrala sa njive, baka je pobledela i opustila ruke. Kad je sekretar završio, ona reče tuđim glasom:

— Pričekajte bar da mi zet vrati kola. Izneću obavezu prekosutra u podne.

— Baka se sva promenila. Ne kuka više, ne prenemaže se. Vidi, nema se kud.

— Dobro, mama, — kaže sekretar sav sijajući od zadovoljstva. — Dobro. Pričekaćemo do prekosutra.

Ali baka pokušava poslednju odbranu:

— Nemojte me ubijati. Ostavite mi makar još pet metara. Otpišite. Zar ne vidite koliko ja dajem. Ta, to je čitavo imanje.

— E, to mama, ne može! Ne može! — kaže sekretar kao nožem da je otsekao. I jasno je svakom, i baki, da on ovde neće ništa izmeniti. Njegove male, plave, skoro bezbojne oči tako odlučno i uporno stoje na staroj ženi, da ona više i ne pokušava oko toga da se nagađa. Ona se sad duri!

— Da smo mi u zadruzi, onda bi moglo. Onda bi ovde drukčije sa mnom razgovarali.

— E, tu, mama, nemate pravo. Mi zadrugare za obavezu uopšte ne zovemo Za njih isporučuje zadruga državi i preko onog što država traži. Sve naše zadruge odmah su isporučile što je bilo određeno. Sada isporučuju još preko obaveze.

— Jao, bože! — huče baka i ne slušajući više šta joj sekretar objašnjava. — Ništa drugo, već idem kući da se obesim!

— E, nije tako, mama, ima i drugi izlaz...

— Da ga nisi spomenuo! Ne, ne usudi se! — ustremi se baka na sekretara dižući obe ruke kao da će da proklinje. — Znam ja i sama...

— Ne znam ja šta ti misliš, — kaže joj mirno sekretar. — Ja sam mislio da ti kažem da se ne moraš obesiti, mama, jer ako ispuniš obavezu, sve će biti u redu.

— Đavoli!... — siknu baka i kao furija izlete iz sobe.

— Ona je mislila da ćeš joj ti savetovati da stupi u zadrugu — smeje se jedan odbornik iz štaba.

— Razumeo sam ja nju — smeje se i sekretar. — Ali mi ne agitujemo za zadruge ,već izvršavamo otkup! O zadruzi nek ona razmišlja sama.

— Dabome! — kaže neko iz štaba. — Eno joj u selu pet zadruga na broju. Od najstarijih do najmlađih. Pa, nek upoređuje i računa.

— Zna ona bolje nego ti, Milane, da je u zadrugama u selu skoro polovina porodica.

U međuvremenu odbornici proveravaju plan i izveštaj otkupa. Sekretar misli da otkup ne teče kako valja. Od 800 prizvatih domaćinstava, koliko ih u selu podleže obavezi, 600 je izvršilo obavezu u celini. Oko 150 ih je izvršilo delimično, a 50 nikako. Rok otkupa je 10 februar. Sada je polovina januara. Ostvareno je skoro osamdeset procenata plana. Otkup pšenice u jesenjoj kampanji ostvaren je sa devedeset procenata. A zadatak je da sadašnji procent ostvarenog plana otkupa kukuruza nadmaši onaj iz otkupa pšenice.

Odbornici — članovi štaba za otkup okupili se oko sekretara i pretsednika i posmatraju na stolu rastvorenu »kartu napada«, plan otkupa i dnevni izveštaj. Pretresaju tok otkupa u selu. Svako ima ponešto da doda. Kazuju pojedine primere iz kojih se može videti kakva je situacija.

Neko je zakucao na vrata oštro. Ušao je mladić i potražio očima sekretara. Kad su se izdvojili kraj prozora, mladić mu je nešto rekao i stegao mu ruku. Sekretar se zacrveneo, lice mu je oblila rumen i sreća. Odmah zatim preko lica mu je preletela i briga. Mladić mu je govorio još nešto i objašnjavao, ali je sekretar nervozno pitao:

— Pa gde je lekar? Zar lekar nije tu?

Sekretaru je žena rodila muško dete. Međutim, porođaj je bio težak, žena je dobila izliv krvi, a lekar je bio bolestan, te su porodilju morali preneti u bolnicu u grad.

Zbog toga, kad sam uveče svratio u Mesni narodni odbor, mislio sam da neću naći sekretara. Otkupna kampanja jeste u najvećem jeku, ali ko bi njemu zamerio da u ovom času bude pored žene koja je u smrtnoj opasnosti! Večeras je imao voz. Sigurno je otputovao u grad.

Međutim, još na ulazu u veliku središnju kancelariju Mesnog narodnog odbora iz sobe dopirao je sekretarev glas. Samo je taj glas bio rezak, visok, podignut, valjda i mnogo više no što ga je podizao poverenik za otkup kad izgubi strpljenje u otkupu kukuruza.

Znači, sekretar nije otputovao k bolesnoj ženi, koja mu je jutros rodila sina. On vrši otkup, evo i večeras, kao što ga je vršio juče, kao što će ga vršiti sutra sve dok ne ispuni zadatke koje su mu postavili drugovi iz Sreskog komiteta, njegova Partija, koja je imala poverenja da mu odredi ovako odgovoran posao i mesto.

(Kraj u idućem broju)

„IZ KONCERTNE DVORANE"

Simfoniski orkestar Umetničkog ansambla Jugoslovenske armije nije do sada uzimao življeg učešća u javnom muzičkom životu. U poređenju sa prošlogodišnjim nastupima, osetio se znatan napredak ovog orkestra što ukazuje na mogućnost njegovog daljeg razvoja i usavršavanja. Pored ovog pozitivnog utiska i zanimljivog izbora programa, (»Rienci« — uvertira od Vagnera, Prva simfonija od Sen-Sansa, »Karneval« — uvertira od Dvoržaka), ovaj koncert je bio interesantan i po tome što smo operskog dirigenta Davorina Župančiča prvi put upoznali na koncertnom podijumu i što smo slušali dela dvojice mladih kompozitora iz Beograda, Rudolfa Bručia i Ilije Morinkovića.

Simfoniski rondo »Poema igre« je delo studenta Muzičke akademije Rudolfa Bručia. Sposobnost da se već u toku svojih studija izrazi kroz veći simfoniski oblik kao i vladanje važnim elementima tehničke strane izražavanja (skladna i zvučna orkestracija, ma da ponekad pregusta) svedoči o izrazitom talentu ovoga studenta. Uprkos izvesne stilske neujednačenosti dela i čestih naizmeničnih promena kratkih, brzih i laganih otseka, što koči razvojnu liniju forme, ovo delo je ozbiljan uspeh u stvaralačkom razvoju jednog studenta kompozicije. Među oblike dela treba ubrojiti i sklonost kompozitora da svoj muzički izraz zasnuje na elementima folklora. Nadalje treba istaći i to da izvođenje dela jednog studenta još u toku njegovog školovanja pozitivno utiče na razvoj mlade muzičke generacije.

Simfoniska poema »Šume na suncu« Ilije Marinkovića, drugo je domaće delo izvedeno na ovom koncertu. Stilska odlika ovog dela je dosledni impresionizam. Delo ima preglednu formu i zadovoljavajuću tehničku stranu ali — da li uopšte ima smisla pisati danas ovim preživelim stilom?

Za napredak koji je zapažen u radu simfoniskog orkestra Umetničkog ansambla Jugoslovenske armije, u mnogome je zaslužan i dirigent Davorin Županič. Dela koja je on interpretirao na koncertu ostavila su utisak dobro prostudiranih partitura. Orkestar je vođen skladnim dirigentskim gestom, ma da ponekad malo nervoznim.

★

Svoj drugi koncert pred beogradskom publikom, mladi zagrebački pijanista Fredi Došek posvetio je izvođenju isključivo Šopenovih dela. Praksa da se celo koncertno veče posveti jednom autoru nije nova, ali to pred izvođača stavlja složenije zahteve nego pri izvođenju raznolikog programa. U prvom slučaju izvođač mora biti načisto s tim da mu je autor kome posvećuje koncertno veče naročito blizak i da će, ostajući dosledan stilu autora, uspeti da ostvari sve nijanse izraza koje u raznim njegovim delima postoje. Ne postigne li se to, koncert ostavlja bled utisak. Što nije uvek u skladu sa stvarnim sposobnostima izvođača.

U Doškovom interpretiranju Šopena nedostajala su dva bitna elementa Šopenovog stila: rubato i temperament u dinamičnom senčenju. U toku koncerta stalno se osećala potreba da se pijanista »otisne« od mehaničkog konstantnog ritma (koji na svoj način, kao oslonac igra ulogu i u rubatu) i ponese slušaoca rečitom Šopenovom agogikom (Poloneza As-dur, skerco sonate b-moll; skerco b-moll — druga tema; prelidiumi G-dur i g-moll itd.) Ali kada se mestimično oslobodio metronomskog pulsiranja, (srednji deo trećeg stava b-moll sonate) rubato mu je ostao bez osnovnog ritmičkog regulatora. Ritmičko-agogička gibanja u mazurkama data su bolje i doslednije.

O tehničkom momentu u sviranju Fredi Došeka treba se uglavnom pohvalno izraziti. Takođe, Došek ima prijatan »tuše«.

* * *

Među inostranim umetnicima koji su nastupali u januaru dao je dva simfoniska koncerta italijanski dirigent Karlo Ceki na kojima je učestvovala pijanistkinja Velta Vajt. Na programu je bila Šumanova četvrta Simfonija, Mocartov koncert za klavir i orkestar C-dur, uvertira-fantazija »Romeo i Julija« od Petra Čajkovskog i uvertira »Sicilijanske večeri« Đuzepa Verdija.

Potrebno je veoma mnogo ukusa i osećanja mere u diferenciranju zvuka pojedinih orkestarskih grupa i izvlačenju melodiskih linija, pa da Šumanova simfonija ponese slušaoca. I pored izvesnih otstupanja od partiture ovoga dela (razdvajanje stavova itd.), Ceki je uspeo da svojom postavom i temperamentnim izvođenjem zainteresuje slušaoce za ovo retko izvođeno delo. Njegovi dirigentski kvaliteti došli su do izražaja naročito u drugom delu koncerta. U orkestarskoj fantaziji »Romeo i Julija« uspešno je izrazio oprečne karaktere tema dela, naročito lirsku temu ljubavi Romea i Julije. U poslednjoj tački programa, uvertiri »Sicilijanske večeri«, Ceki se pokazao kao siguran tumač Verdijeve muzike.

Pijanistkinja Velt Vajt kao izvođač Mocartovog klavirskog koncerta zaslužuje priznanje. Bila je veoma diskretna, tehnički besprekorna, u fraziranju ukusna. Uzdržani način tretiranja Mocartovih dela ima pristalica među poznavaocima i izvođačima Mocartove muzike, naročito ako delo nema karakteristike Mocarta iz »Jupiter« simfonije i kasnijih kompozicija. Kao pratilac Ceki se pokazao kao poznavalac Mocartovog stila po čemu je u svetu poznat.

★

I najzad, pri kraju januara održala je jednu za drugom tri solističke večeri i učestvovala kao solista na dva simfoniska koncerta izvanredna francuska pianistkinja Monik d la Brišoleri. Sećamo se ranijih koncerata ove velike umetnice, majstora svoga instrumenta, i zato su nas njeni ovogodišnji javni nastupi veoma obradovali i zainteresovali.

Monik d la Brišoleri može se ubrojiti među tipične pretstavnike francuske izvođačke škole. Sve komponente njenoga talenta i jako individualnog izvođačkoga stila ukazuju na to. Odmah pada u oči velika sposobnost pianistkinje da iz klavira izvuče raznolike boje koje ovaj svestrani instrumenat pruža. Potsetimo se erupcije trilera u »Igri vatre« od De Falje, gracioznosti i prozračnosti dela predklasičara, pianisima Šopenove »bersez«, smirenosti prve teme koncerta Rahmanjinova, zvučne monumentalnosti »preambule« i marša »Davidsbindlerovaca« iz Šumanovog »Karnevala«, Šopenove As-dur poloneze ili analognih mesta iz koncerta broj 3 od Rahmanjinova. Istovremeno ona najteža tehnička mesta izvodi sa lakoćom i preciznošću koja zadivljuje.

Kada tumači neko delo Monik d la Brišoleri pre svega teži da izrazi njegovu subjektivnu sadržinu. Zato je Betovenova sonata As-dur op. 110 u izvođenju umetnice bila potresna ispovest u kojoj atmosferu zamišljenosti i melanholije nije narušio ni drugi stav: molto allegro — betovenski skerco pun protesta i »smeha kroz suze«. Ovaj stav Monik d la Brišoleri izvela je u osetno laganijem tempu podvlačeći dramatizam sukoba fortisimo i pijanisimo otseka.

Ali Monik d la Brišoleri je pre svega izraziti interpret romantičara, naročito Šopena. Ona veoma sugestivno i ukusno tretira umetničke slobode u interpretaciji, bez kojih se ne može zamisliti dobro izvođenje romantičnog dela. I ova osobina njenog talenta je u skladu je sa njenim osnovnim stavom kao tumača sadržine dela koja izvodi, tj. u tim delima nismo toliko osetili objektivno, epsko (balade, poloneze itd.,) ali zato uvek doživljeno, iskreno, lično. U tome ostvarenju ličnog Monik d la Brišoleri je velika umetnica koja uvek održava neposredan kontakt sa slušaocima.

Dirigent Ž. Zdravković imao je kao pratilac klavirskog koncerta Rahmanjinova težak zadatak. Svojim dirigentskim gestom on je uspeo da sledi solistu, ali orkestar, kome je delo nepoznato, nije uvek elastično odgovarao intencijama dirigenta. Konačan rezultat saradnje orkestra sa solistom nije bio zadovoljavajući, što je u mnogome (naročito na premijeri) sputavalo umetnicu.

Koncert je zaključen izvođenjem Dvoržakove četvrte simfonije. Učenik Praškog konzervatorijuma Živojin Zdravković je i ovoga puta dokazao da poznaje dela češke literature. Simfonija je data verno i zvučno plastično.

B. A.

Kroz časopise i listove

„IDNINA"

Već prvi brojevi ovog makedonskog omladinskog književnog časopisa okupili su dobar broj saradnika iz redova mladih makedonskih pesnika i pisaca. Ima ih koji su upravo na njegovim stranicama objavili svoje prve radove, stihove i prozu. Krug saradnika se iz broja u broj sve više proširuje. To pokazuje da je pojava časopisa došla u pravo vreme, jer doprinosi oživljavanju književnog rada među početnicima u Makedoniji. koji su časopis primili sa interesovanjem i kao čitaoci i kao njegovi saradnici.

Od svoga prvog ovogodišnjeg broja (januar—februar) »Idnina« izlazi u novom, povećanom formatu. U ovom broju pesme su objavili A. Poposki, I. Rifatovski i G. Andreevski, a pripovetke G. Martinovski i B. Stefanovski. Skoro sve pesme karakteriše površan emocionalni odnos prema savremenoj stvarnosti, nema dubljeg ulaženja u problematiku koja se obrađuje, a osim toga, ima i deklarativnosti u izrazu. Karakteristično je da i u ovom broju preovlađuje proza i po broju priloga i po snazi uverljivosti, iako i prozni prilozi pate od početničkih nedostataka.

Od objavljenih proznih priloga u ovom broju izdvaja se pripovetka Cvetka Martinovskog »Ljudi sa planine«, u kojoj je obrađen jedan detalj iz borbe za preobražaj sela. Ovaj rad odaje mladog talentovanog pisca i odlikuje se sigurnošću u izrazu, brigom za jezik, kao i dobrim zapažanjem, koje ponekad prelazi u sklonost ka preteranom detaljisanju na štetu glavne teme.

Pored književnih priloga, časopis u ovom broju donosi materijal sa savetovanja članova redakcija omladinskih časopisa i njihovih saradnika. I u ovom broju prof. H. Polenaković nastavlja seriju svojih priloga iz kulturne istorije makedonskog naroda. Tu je njegov članak o makedonskim štamparima i štamparijama iz prve polovine devetnaestog veka. Čak i u ovom obliku, u doslednom ređanju podataka, prilog prof. Polenakovića korisno može da posluži mladim čitaocima iz redova srednjoškolaca.

Feljton je najslabija strana i ovog broja. Kritičkih osvrta, recenzija i beležaka uopšte nema na njegovim stranicama. Zadatak redakcije je da obezbedi saradnju i na ovom polju, nastojeći da se oko časopisa okupe i oni mladi ljudi koji ogledaju svoje snage na književnoj i umetničkoj kritici.

Veče poezije u domu kulture Fronta I rejona u Sarajevu

Veče poezije, na kome su recitovali svoje pesme: Hamza Humo, Šukrija Pandžo, Vladimir Čerkez, Branko V. Radičević i Izet Sarajlić, održano je na inicijativu Gradskog Saveza kulturno-prosvjetnih društava, 12 ov. m. u Domu kulture NF I rejona, u Sarajevu, u prisustvu oko 400 posjetilaca. Poslije kratke uvodne riječi koju je dao drug Rizo Ramić, pretsjednik Doma kulture, i informativnih podataka o pjesnicima i njihovoj poeziji, koje je dao drug Safet Burina, publicista, pjesnici su recitovali pjesme koje pjevaju o borbi naših naroda u Otadžbinskom ratu (H. Humo, V. Čerkez, B. V. Radičević, I. Sarajlić), zatim pjesme koje pjevaju o djelima naših radnih ljudi koji izgrađuju socijalizam (Š. Pandžo, B. V. Radičević). Po jednu pjesmu sa temama o Informbirou, recitovali su: Vladimir Čerkez i Izet Sarajlić.

R. R.

Smrt dramske umetnice Milice Mikičić

U Zagrebu je 9 februara umrla poznata dramska umetnica i dugogodišnji član Hrvatskog narodnog kazališta Milica Mihičić. Rođena 1864 godine, Milica Mihičić je kao član Zagrebačke drame prvi put nastupila 1890 godine. Njen umetnički aktivitet razvijao se u dva pravca: u društvenoj drami i u salonskoj komediji. U oblasti društvene drame stvorila je niz snažnih dramskih figura, naročito u delima Strindberga, Hauptmana, Bernstaima (»Izrael«), i Maoma (»Sveti plamen«), a salonska komedija nije se gotovo mogla zamisliti bez nje. Godine 1920 proslavila je 30-godišnjicu glumačkog rada u Batajovom komadu »Dete ljubavi«, koji je sama prevela. U okviru svoje prevodilačke delatnosti, kojom se bavila pored glumačkog rada, ona je prevela znatan broj francuskih komada. Ova naša velika dramska umetnica proslavila je pedesetogodišnji jubilej 1940 godine, kad je Hrvatsko narodno kazalište slavilo stogodišnjicu izvođenja drame na hrvatskom jeziku.

Izložba »Nauka o jeziku i književnosti«

Kolektiv knjižare »Prosveta«, prodavnica br. 1, pod rukovodstvom B. Veljkovića, priredio je u prostorijama knjižare u Beogradu izložbu posvećenu nauci o jeziku i književnosti. Izložba, najposećenija od svih koje su u ovoj knjižari do sada priređene, pruža pregled raznih dela, štampanih u našoj zemlji pre rata i posle oslobođenja, u kojima se tretira problematika iz oblasti filologije, lingvistike i nauke o književnosti, naše i strane. Tu su izdanja »Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, »Srpske akademije nauka« u Beogradu, »Akademije znanosti in umetnosti« u Ljubljani, nerasprodata dela koja su pre rata izdali privatni izdavači. Izloženi su takođe časopisi koji danas izlaze, a od predratnih »Južnoslovenski filolog« i »Naš jezik«. I pored velikog tiraža mnoge knjige štampane posle rata u našoj zemlji rasprodate su ali su izlagači radi potpunijeg pregleda njima dali mesta, kao, na primer, izdanja »Kulture«: Lenjin o književnosti, O realizmu, dve knjige Plehanova o književnosti itd. Od znatnog broja rečnika osobitu pažnju privlači »Rječnik srpskog ili hrvatskog jezika« Jugosl. akademije koji je započeo Đ. Daničić i do jedanaeste knjige završio Tomo Maretić.

IZLOŽBA G. A. KOSA I F. PAVLOVCA U LJUBLJANI

(Nastavak sa treće strane)

kog«. U tim slikama, slikar je savršeno ne samo kompozicijom i bojom, već i psihološki tako sugestivno obuhvatio dva momenta iz slovenačke istorije, kao što nijedan pre njega nije uspeo. Tu se ispoljio Kosov vanredni temperamenat za uobličavnje. Ništa ne bi bilo razumljivo nego da se kod prefinjene, matematički smišljene figuralne i koloritne kompozicije izbriše duhovni akcenat prizora — međutim onaj ko se udubi u skoncentrisani, tihi dijalog kmetova i feudalaca kod kneževog kamena, naslutiće vanredni značaj tog trenutka kada slovenački kmet demokratski odlučuje o svom novom knezu. Pogledajmo opet tragičnu, očajnu borbu kmetova-ustanika sa plemićkom vojskom usred mračne zimske krajine koju možemo naslutiti samo po jezivo iskrivljenom drvetu i po snegu na tlu: bes i očajanje vidi se na licima kmetova, stogodišnja patnja, inat, strah, iznemoglost, smrt... Nesređena gomila kmetova koji se bore na jednoj strani, a — kompaktno nastupajući redovi grofovih vojnika na drugoj. To je pre vizija teške slovenačke istorije, nego istoriska ilustracija. Takva platna nije mogao više da stvori nasmejani umetnik, već zreo čovek, koji je smišljeno prodro u tajnu postojanja, umetnik koji je preko niza savršenih portreta tražio lice čoveka i stvorio iz koloritne skale poslušni instrumenat koji zvuči sada u naročitom, prigušenom akordu. U tom percipiranju sveta ima nečeg leonardovskog, čak nečeg leonardovski hladnog, ali ipak duboko čovečanskog.

Tehničke i formalne tekovine koje je dao momenat pred sam Drugi svetski rat, odlučuju od sada u čitavom daljem Kosovom radu. Mirna nijansa boje, uvek novo vraćanje ka monumentalnoj kompoziciji (»Suzana«), meka obrada detaljnih delova i pomalo izbrisana kontura, karakterišu poslednje razdoblje Kosovog stvaranja kako kod mrtve prirode (»Mrtva priroda sa vinom« »Flamanska mrtva priroda«) tako i kod slika cveća (»Cveće na svetloj pozadini«, »Lale«) i kod portreta (»Devojka sa vaznom«, »Dr. Metod Dolenc«, »G. S.«, »B. K.«) Karakterna crta Kosovih portreta odražava se čak i kod svakog cveta i kod pojedinih predmeta; oni počinju da mirišu, žive — pogledajmo samo kako je sa krajnje jednostavnim, a veoma efektnim sredstvom naslikao flašu sa vinom... Jedino kod pejsaža dolazi još do izražaja kolorit utonuo u zaslepljujuću sunčanu svetlost, koji smo primetili već kod ranijih slika.

Kao dopuna istoriskih slika za palatu vlade, nastala je kompozicija »Otpor«. Tu slikaru nije stalo do novelističkog prikaza detaljnog događaja iz oslobodilačke borbe. Hteo je da prikaže suštinu te veličanstvene epopeje ustanka celog naroda: deteta, muškarca, žene, ljudi svih slojeva koji tako reći van vremena i prostora hitaju sa poletom u boj, sa puškom i zastavom, sa stisnutim pesnicama, uzdignuta čela. Ne radi se samo o oslobođenju od okupatorskog ropstva, već o osvajanju lepše budućnosti u koju su uperena lica središnjih ličnosti, lica prožeta unutrašnjom vatrom. Slovenačka trobojka usklađuje svojim bojama kolorit celokupne kompozicije — zadatak koji je mogao rešiti samo slikar koji je majstorski ovladao paletom.

•

Kada pod utiskom Kosovog monumentalnog realizma uđemo u sale gde je Pavlovec izložio svojih 87 slika, u prvi mah se skoro zbunimo. Svet koji nam se ovde otkriva je bitno drukčiji. Kod Kosa je preovlađivao uzvišen intelekt, a Pavlovec skromno opeva zemlju, ponovo i ponovo začuđen otkrićima u promenama atmosfere i toku godišnjih doba. Dok Kos, čini nam se, ćutke ocenjuje svet oko sebe, dotle Pavlovec zahvalno slavi prirodu. Dok Kosova platna odaju nešto »aristokratsko«, dotle je Pavlovec zarobljen u domaći mali svet, koji možda ne rađa junake, već dobre ljude, verne zemlji. To je svet voda, drveća, planina, usamljenih kuća pored potoka, sanjivih nežnih vrba, sela u suncu, u snegu, u mračnom očekivanju oluje — a ipak slutimo da se taj svet prostire preko celog horizonta. Za neke njegove slike mogli bismo reći da su mogle nastati samo kod nas na toj zemlji kod Save, u podnožju planina. Zar njegova opojna pesma ne zvuči kao Župančičevi stihovi?:

»Le v dalji planine! (Tam zemlja je naša zakipela,) zahrepenela, v nebo je hotela, (v višino pognala se kot val,) a v naletu pod zvezdami val je obstal... (Tako strmi zdaj sredi višine) okamenili zanos domovine:) bleste se v daljavi razdrti grebeni...«

Ne, u Pavlovčevoj slici ipak nema zanosa koji prožima Župančičevu pesmu, nema zanosa ni u onoj divnoj, skoro bajnoj »Savi sa Šmarnom gorom« okruženoj užarenim oblacima, koja nas možda između svih slika najviše potseća na Jakopiča. Pavlovec je bliži elegičnoj slovenačkoj narodnoj pesmi, koja prelazi u muziku nepoznatog, kristalno zvučećeg duvačkog instrumenta; neka njegova platna deluju kao da se osluškuju udaljene melodije Grigovog »Proleća«. Pavlovčeva umetnost zvuči molski. I to osnovno raspoloženje nije karakteristično samo za Pavlovčeve pejsaže u kojima je on nedostižni majstor, već i za njegovo cveće, mrtve prirode, da, čak i portreti su prožeti njime. Slikaru nije toliko stalo do vernosti originalu nego do vernosti sopstvenom umetničkom raspoloženju i izrazu. Ako smo kod Kosa konstatovali da on objektivizira subjektivnost onda bi trebalo reći suprotno za Pavlovca, da subjektivizira objektivnost. On osluškuje stvari do tančina i otkriva ih u njihovoj suptilnosti, kristališući u sebi sve primljene utiske. Ritam sveta ne znači za njega presudnu tragediju već večiti tok života.

Izložba, koja obuhvata samo razdoblje poslednjih deset godina Pavlovčevog rada ne pokazuje nam njegov genetični presek od prvih početaka. Nijedna slika ne potiče iz prvog razvojnog doba, kada su mu platna još u tamnim, mrkim nijansama, samo dve pastoznije date slike »Stožice« iz 1929, pokazuju još uticaj zagrebačke škole iako se i u njima već odražava Pavlovčev poetični temperamenat. Međutim, prvu razvojnu fazu slikar je uskoro savladao; boje mu postaju svetlije; on stvara svoj sopstveni govor. U izloženim slikama, Pavlovčev stil je već sazreo: široke površine boja, koje često lazurno prekrivaju platno, suptilno ocrtani detalji, dominantna mrtva priroda, malo tužnog plavetnila i zelenila, na zemlji, na nebu. Ponekad naslutimo čak toplo, pomalo patinirano raspoloženje kao kod starih francuskih i holandskih pejsaža, — na pr. kod divno usklađenih slika »Sa Peršinovog dvorišta« ili »Preddvor«. Tu su opet planine — ali ne preteće, koje sakrivaju smrt u provalijama, već dobronamerne gore koje bde nad naseljenim dolinama, koje su sanjale priče o Zlatorogu i belim ženama, obasjane suncem, obavijene oblacima. One gore u koje smo za vreme ratnih patnji toliko puta sa poverenjem gledali... Niko nije kod nas znao do sada tako osluškivati njihov govor večnosti. Ponovo i ponovo slika Pavlovec isti motiv — Gameljne, Savu, bohinjska sela... — ali svaki put u drugoj svetlosti, uvek u novom obliku, sad u detalju, sada u većoj kompoziciji, tražeći promene večno trajnog. Zaista, ponekad mu se u većem formatu efekat ponešto razbije, ali zato su mu manje kompozicije toliko brižljivije i preciznije. Kako je suvereno, majstorski prikazana Soča sa svojom naročitom plavo-zelenom nijansom. Zimsko selo sa crnom vodom, koje počiva među zasneženim obalama, sili nas, da nehotice počnemo da žudimo za toplom peći. Lepo je videti hleb na belom stolnjaku — dobra hrana dobrih ljudi; kako nam plemenito izgleda u svojoj plebejskoj skromnosti i poštenju krompir na stolu i kako virtuozno toplo svetli sa platna fazanovo perje. Čovek i životinja izgube se u pejsažu ili se pak pretvore u začuđenu pastoralnu mrtvu prirodu u prirodi. Ne, skalpelom naučnika ne možemo da priđemo Pavlovčevoj umetnosti, Pošto je stvorena sa srcem, možemo je shvatiti samo srcem.

Međutim oba umetnika i Kos i Pavlovec dobivaju pravu rezonancu tek kad se procene u širem okviru slovenačkog slikarstva. Kosova monumentalna kompozicija, prožeta prefinjenim kolorističnim vrednostima i psihološkom koncentracijom, skoro nema prethodnika. I Fortunat Bergant iz baroka, približio mu se samo po psihološkom shvatanju portreta; srodan bi mu možda bio samo od Francuza oplođen realizam Jurija Šubica. Ali slikovito osnovno raspoloženje veže ga za impresioniste i preko njih za celu tradicionalnu crtu slovenačkog umetničkog raspoloženja koju smo konstatovali na početku. No sadržajno je Kosova umetnost za naš milieu skoro meteornog karaktera i teško se da izraziti rečima. Ali ipak ne bismo mogli tvrditi da nije slovenačka. Iako u suštini nismo epski raspoloženi, Kosov monumentalni realizam nas ne začuđuje, kao što nam u pesništvu ne zvuči strana Aškerčeva epika.

Drukčije stoji stvar sa Pavlovcem. Ako je koji od naših modernih slikara dostojno produžio tradicije slovenačkog impresionizma, naročito Grohara i Jakopiča, onda ih je baš taj verni slikar slovenačke stvarnosti koji je u svojim mlađim godinama čak aktivno sarađivao sa Jakopičem. Paleta mu doduše ne svetli tako toplo kao Jakopiču, i svet ne shvata tako detinjasto naivno kao Grohar — ali ne možemo osporiti da sve tri vezuje neko osnovno, podjednako usklađeno osećanje, da ne pominjemo tehniku. Impresionizam nas potseća na Karingerove i Pernhartove pejsaže iz sredine XIX veka — opet planine, vode, drveće...

Umetnik je najveći kada iz dna duše osluškuje svoje vreme i svoj narod. Kos i Pavlovec su to učinili svaki na svoj način. Kos nam svojim istoriskim prizorima budi poštovanje prema našoj prošlosti koja je bila uprkos patnjama veličanstvena, jer nas je dovela do konačne pobede. A Pavlovec nam svojim pejsažem budi ljubav prema zemlji koja nas je rodila i stalno nas ponovo potstiče, kada se, umoreni od stvaralačkog rada zagledamo u njenu lepotu. Umetnik, koji je tako izvršio svoju misiju, časno je ispunio svoje delo i zaslužuje da se uvek i ponovo vraćamo njemu, ne samo iz stručnih pobuda, već i zbog nove hrane za novu budućnost.

Emilijan CEVC

Redakcioni odbor

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dmitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 mes. 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.
Broj čekovnog računa 101-9060378
Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović. Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.